

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

Fakulta pedagogická

Katedra pedagogicky a psychologie

Studijní program: Učitelství pro 2. stupeň základní školy

Studijní obor Učitelství českého jazyka a základů společenských věd

Název práce: METODY A FORMY PROTIDROGOVÉ PREVENENCE

The Methods and Forms of Drug Prevention at Lower Secondary School.

Číslo DP: 07-FP-KPP-032

Autor:

Eva Tafatová

Pelechovská 705

468 22 Železný Brod

Podpis:

.....

Vedoucí práce:

PhDr. Jitka Novotová, PhD.

Počet:

stran	obrázků	tabulek	grafů	zdrojů	Příloh
76	0	9	30	33	1 + 1CD

V Železném Brodě dne 1.12.2008

Anotace:

Diplomová práce je zaměřena na problematiku protidrogové prevence na druhém stupni základních škol. Jejím cílem je zmapování současné situace protidrogové prevence očima žáků a na základě zjištěných poznatků navržení modifikací ke zkvalitnění prevence.

Diplomová práce se skládá ze dvou částí – teoretické a praktické. Teoretická část mapuje základní poznatky z oblasti prevence, návykových látek a právního ukotvení celé problematiky. Součástí této části diplomové práce je průzkum, který byl realizován metodou dotazníku a který probíhal na základních školách v Libereckém kraji. Část praktická je zaměřena na průzkum a interpretaci jeho výsledků.

Klíčová slova: primární prevence, školní protidrogové prevence, návykové látky, metody protidrogové prevence, organizační formy protidrogové prevence, školský zákon, rámcový vzdělávací program, pedagogické komunikace, motivace.

Anntation:

The dissertation is aimed at the matters of drugs prevention at the second degree of the elementary schools. Its goal is to plat present situation by the view of the scholars and put forward some modification, based on the ascertained pieces of knowledge to improve the quality of prevention.

Te dissertation is composed of two parts – theoretical and practical. The theoretical part plats the basic pieces of knowledge from the sphere of the prevention, the addictive drugs and a legal insertion of the whole problem. A component part of this dissertation is also an investigation, which was realized by the method of questionnaire and took place at the elementary schools in the region of Liberec. The practical part is focused on its research and an interpretation of its findings.

Key words: a primary prevention, the school drugs prevention, the addictive drugs, the drugs prevention methods, the organization forms of the

drug prevention, education law, a skeleton of educational programme (nebo spíš asi schedule ale jde oboje), educational communication, motivation.

Die Annotation:

Die Diplomarbeit ist auf die Problematik der Suchtprävention im Höherstufe an der Grundschule gezielt. Ihr Ziel stellt die Beschreibung der gegenwärtigen Situation von der Suchtprävention aus Sicht der Schüler und der auf Grund der gesammelten Erkenntnisse gestellte Vorschlag von Modifikationen zur Qualitätsverbesserung dieser Prävention dar. Die Diplomarbeit besteht aus zwei Teilen – aus den theoretischen und praktischen Teil. Der theoretische Teil beschreibt Grunderkenntnisse aus dem Bereich der Prävention, der Suchtstoffe und der Rechtsunterlage ganzer Problematik. Den Bestandteil der Arbeit bildet auch die Umfrage, die durch die Fragenbogenmethode realisiert und an den Grundschulen in Liberec-Kreis durchgeführt wurde. Der praktische Teil wird auf die Umfrage und Interpretationen ihrer Ergebnisse konzentriert.

Schlüsselwörter: Primärprävention, Suchtprävention in der Schule, Suchtstoffe, Methoden der Suchtprävention, Organisationsformen der Suchtprävention, Schulgesetz, Rahmenbildungsprogramm, pädagogische Kommunikation, Motivation.

Prohlášení:

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/200 Sb. o právu autorském, zejména § 60 školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu užití, jsem si vědoma, povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tom případě má TUL právo ode mě požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Poděkování:

Na tomto místě bych velmi ráda poděkovala zejména PhDr. Jitce Novotové za odborné vedení, konstruktivní připomínky a konzultace. Dále bych chtěla poděkovat za spolupráci ředitelům i učitelskému sboru základních škol, na kterých probíhal průzkum. Děkuji také všem respondentům, za pečlivé vyplnění dotazníků. V neposlední řadě patří mé poděkování rodině a přátelům, kteří vytvářeli příznivé podmínky pro studium a během studia mě podporovali.

OBSAH

1. ÚVOD K DIPLOMOVÉ PRÁCI	8
I. TEORETICKÁ ČÁST DIPLOMOVÉ PRÁCE.....	10
1. PREVENCE.....	10
1.1. Charakteristika a dělení prevence	10
1.2. Drogová prevence	11
2. NÁVYKOVÉ LÁTKY.....	11
2.1 Charakteristika a dělení návykových látek	11
3. PREVENTIVNÍ PROGRAMY	13
3.1. Typy preventivních programů, děleno podle obsahu	13
3.1.1. Informativní programy	13
3.1.2. Programy zaměřené na rozhodovací dovednosti	13
3.1.3. Programy spojené se složením přísahy	13
3.1.4. Programy zaměřené na uvědomování si hodnot.....	14
3.1.5. Programy zaměřované na stanovování cílů.....	14
3.1.6. Programy zaměřené na zvládání stresu	14
3.1.7. Programy zaměřené na budování pozitivního sebehodnocení.....	15
3.1.8. Programy zaměřené na nácvik odolávání tlaku.....	15
3.1.9. Programy zaměřené na nácvik sociálních dovednosti.....	15
3.1.10 Programy zaměřené na stanovování norem.....	16
3.1.11. Programy pomoci.....	16
4. METODY A FORMY PROTIDROGOVÉ PREVENCE	16
4.1. Charakteristika metod a forem protidrogové prevence.....	16
4.2. Dělení metod a organizačních forem protidrogové prevence	18
4.2.1. Základní metody a formy protidrogové prevence	18
4.2.1.1. Přednáška externího odborníka na protidrogovou prevenci	18
4.2.1.2. Výklad učitele	19
4.2.1.3 Beseda s odborníkem o drogové problematice.....	19
4.2.1.4. Diskuse	19
4.2.1.5. Didaktická hra	20
4.2.1.7. Hra s rolemi, dramatizace	20
4.2.1.8. Promítání filmů, videoprojekce.....	21
4.2.1.9. Exkurze	21
4.2.2. Specifické metody a organizační formy protidrogové prevence	21
4.2.1. Peer program.....	21
5. PROTIDROGOVÁ PREVENCE V RÁMCOVÉM VZDĚLÁVACÍM PROGRAMU PRO ZŠ A VE ŠKOLSKÉM ZÁKONU.....	22
5.1 Rámcový vzdělávací program a protidrogová prevence.....	22
5.1.1 Obecná charakteristika Rámcového vzdělávacího programu	22
5.1.2 Vzdělávací oblasti.....	22
5.1.3 Protidrogová prevence v Rámcovém vzdělávacím programu	23
5.2 Školský zákon a jeho vztah k protidrogové prevenci	24
6. PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE - VÝZNAMNÝ PROSTŘEDEK PROTIDROGOVÉ VÝCHOVY	25

6.1 Pedagogická komunikace.....	25
6.1.1 Základní charakteristika pedagogické komunikace.....	25
6.1.2 Účastníci pedagogické komunikace.....	26
6.1.3 Koncepce pedagogické komunikace.....	27
6.1.4 Pedagogické komunikace ve vztahu k protidrogové prevenci.....	28
7. VÝZNAM MOTIVACE PŘI PROTIDROGOVÉ VÝCHOVĚ.....	28
7.1 Charakteristika motivace.....	28
7.2 Rozvíjení motivace.....	30
II. V Ý Z K U M N Á Č Á S T	31
8. OBECNÁ CHARAKTERISTIKA PRŮZKUMU.....	31
8.1. Úvod do průzkumu.....	31
8.2 Cíle průzkumu.....	31
8.3 Výzkumné problémy.....	32
8.4. Zkoumaný vzorek.....	34
8.5. Realizace průzkumu.....	35
8.5.1 Metody průzkumu.....	35
8.5.2 Realizace průzkumu.....	37
9. VÝSLEDKY PRŮZKUMU	38
9.1 PRŮBĚH PROTIDROGOVÉ PREVENCE NA ŠKOLÁCH Z POHLEDU ŽÁKŮ	
.....	38
9.2 PŘEDSTAVY ŽÁKŮ O IDEÁLNÍ PROTIDROGOVÉ PREVENCI.....	53
9. 3 INFORMOVANOST ŽÁKŮ O OTÁZKÁCH NÁVYKOVÝCH LÁTEK	65
10. DISKUSE	67
11. ZÁVĚR PRŮZKUMU.....	69
III. Z Á V Ě R D I P L O M O V É P R Á C E.....	73
IV. P O U Ž I T É P R A M E N Y.....	76
V. P Ř Í L O H Y.....	78

1. ÚVOD K DIPLOMOVÉ PRÁCI

Žijeme ve světě, ve kterém existuje mnoho problémů a číhá mnoho nástrah – a to zejména na dospívající a mladé lidi. Jedním z klíčových problémů dnešního světa je otázka návykových látek. Snadná dostupnost a velká tolerance k určitému typu látek jsou hlavními problémy, a proto je nutné stále se věnovat otázce kvalitní protidrogové prevence, stále se snažit ji zkvalitňovat a více efektivně působit zejména na jedince mladšího a staršího školního věku, neboť to je období, kdy se jedinec poprvé (ať už přímo nebo nepřímo) setkává s návykovou látkou. Již od prvního okamžiku je nutné vytvářet negativní postoje k drogám vždy vhodně k danému věku i osobnosti jedince.

Tato práce se zaměřuje zejména na problematiku protidrogové prevence na druhém stupni základních škol, a to s důrazem na užívané metody a formy prevence.

Teoretická část práce se zaměřuje na osvětlení a ujasnění základních pojmů a klíčových oblastí blízce se dotýkajících problematiky protidrogové prevence. Nezaměříme se pouze na otázky prevence jako takové a na charakteristiku a dělení návykových látek. Budeme se také zajímat, jak na prevenci na školách pamatuje školský zákon a rámcový vzdělávací program. Všimneme si oblasti pedagogické komunikace ve vztahu k protidrogové prevenci, neboť komunikace je základním předpokladem každého učení i působení na žáka a vytváření postojů zejména. V posledním oddílu teoretické části práce se zaměříme na motivaci jako prostředek k dosažení efektivních výsledků protidrogové prevence, neboť jak zdůraznila I. Pavelková ve své práci¹, ani sebelepší učitel mnoho nezmůže s žáky, kterým chybí motivace k učení.

Praktická část je věnována průzkumu, který se pokusil zjistit, jak probíhá protidrogová prevence na druhém stupni základních škol z pohledu samotných žáků, a to zejména s důrazem na užití metody a formy výuky.

¹ PAVELKOVÁ, I. *Motivace žáků k učení*. Praha: UK v Praze, 2002.

Ve své druhé části byl průzkum zaměřen na otázku, jak by vypadala z pohledu žáků ideální prevence a jak by tu dosavadní modifikovali, aby jim samotným připadala efektivnější. Opět se zaměříme nejen na metody a formy výuky. Závěrem se pokusíme formulovat doporučení pro zkvalitnění prevence na 2. stupni ZŠ.

I. TEORETICKÁ ČÁST DIPLOMOVÉ PRÁCE

1. Prevence

1.1. Charakteristika a dělení prevence

Prevence obecně znamená takové jednání a počínání, které předejde vzniku úrazu, nemoci, nehodám a jiným nežádoucím vlivům.² Užívá se nejrůznějších metod a postupů v závislosti na cílové skupině působení a také na riziku, kterému má předcházet. Prevenci můžeme rozdělit na tři typy; na prevenci primární, sekundární a terciální:

- Primární prevence- má za cíl předcházet situacím, které by jedince mohly nějak ohrozit. Příkladem mohou být postupy, mající předejít prvnímu kontaktu s drogou.
- Sekundární prevence- se zaměřuje na jedince nebo celou rizikovou skupinu, která je již nežádoucím vlivem ohrožena, a jejím cílem je zabránit dalším rizikům, které jsou spojené s nežádoucím (rizikovým) chováním jedince. Zaměřuje se například na uživatele drog a jejím cílem je předejít tomuto užívání dříve, než dojde k závislosti. Jako jiný příklad může sloužit prevence nákazy AIDS mezi prostitutkami a prostitutky.
- Terciální prevence je zaměřena již na jedince, u kterých se negativní jev projevil, a jejím cílem je zmírnění následků problémového chování. Do terciální prevence například patří výměna jehel toxikomanům, které má zabránit nákaze žloutenky, AIDS či jiných nebezpečných nemocí mezi ostatní jedince ve společnosti. Dalším příkladem může být předejití recidivě protizákonného jednání mezi mladistvými.

Prevenci můžeme rozdělit nejen podle jejích stupňů v závislosti na zaměření se na určitou cílovou skupinu jedinců, ale také v závislosti na obsahu a dosahu jejího působení. Hovoříme o tzv. **prevenci obecné**, která

² HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000.

má za cíl působit na formování zdravého chování jedince obecně. Naproti tomu *specifická prevence* se zaměřuje na konkrétní nežádoucí jev. V závislosti na specifické prevenci hovoříme o drogové (či protidrogové) prevenci, prevenci vzniku obezity, prevenci nákazy nebezpečnou nemocí atd.

1.2. Drogová prevence

Drogová prevence je specifickou prevencí; obsahuje takové postupy, metody a formy, které se zaměřují na zamezení negativního chování v souvislosti s užíváním či zneužíváním návykových látek.³ Zaměřuje se na mnoho různých aspektů a volí rozličné metody a formy v závislosti na cílové skupině a typu (stupni) prevence.

Jako specifickou část můžeme vydělit *školní drogovou prevenci*, která se zaměřuje pouze na školní prostředí.⁴ Nesoustředí se výhradně na předejití prvního kontaktu s drogou, ale i na právní a sociální důsledky užívání a také na zdravotní poškození s ním spojené. Školní drogová prevence se zaměřuje nejen na prevenci specifickou (tedy protidrogovou), ale i na obecnou; užívá strategie pro zvýšení sebevědomí jedince, pro schopnost odolávat tlaku či manipulaci, pro vytváření schopnosti odmítnout a také pro smysluplné vyplňování volného času. Všechny tyto oblasti totiž formují zdravý a žádoucí způsob života a v důsledku tedy i předchází vzniku závislosti na drogách.

2. Návykové látky

2.1 Charakteristika a dělení návykových látek

*Drogy jsou syntetické nebo přírodní látky, které vpravené do živého organismu mění jednu nebo více psychických či fyzických funkcí.*⁵ Pojem „drogy“ se užívá v užším smyslu; chápe se jimi pouze látky, měnící

³ GÖHLERT, F. H., KÜKN, F. *Od návyku k závislosti*. Praha: Ikar, 2001.

⁴ *Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí*. Praha: Úřad vlády ČR, 2005.

⁵ GÖHLERT, F. H., KÜKN, F. *Od návyku k závislosti*. Praha: Ikar, 2001. s. 144.

psychické stavy živého organismu.⁶ Drogy můžeme chápat různě a také je můžeme dělit podle různých hledisek. Například podle míry nebezpečnosti a zdravotních rizik spojených s užíváním (i když i to je relativní) dělíme drogy na „tvrdé“ a „měkké“. Toto dělení je pouze orientační a není pevně stanovené. Dále dělíme drogy podle legislativy, která se k nim vztahuje, na drogy legální - tedy ty, které jsou běžně a volně dostupné pro dospělého jedince. Omezení tedy u nich platí pouze na nezletilé. Drogy nelegální nejsou běžně a volně dostupné a jejich distribuce je trestná, ovšem užívání či držení těchto látek pro vlastní potřebu nezákonné není. Dalším typem dělení je dělení podle charakteristiky, účinků a příznaků - mluvíme o:

- tlumivé či narkotické látky⁷, které vyvolávají útlum, klidové stavy. Řadíme sem tlumivé léky, sedativa a látky odvozené od morfia.
- Stimulující látky⁸ mají opačný důsledek, tedy vyvolání euforie, velkou dávku energie a zvyšují tělesnou i duševní aktivitu. Vysoké dávky mohou být spojené s halucinacemi. Mezi nejrozšířenější stimulační látky patří kokain nebo pervitin.
- Halucinogeny⁹ způsobují zkreslené vnímání reality. U jejich užívání záleží na prostředí a náladě při požití - mohou vyvolat pocity velmi příjemné, ale i těžké deprese. Typickými produkty jsou látky z konopí (např. hašiš či marihuana) či LSD.

Rozdělení látek na drogy a látky, které nezpůsobují závislost, je někdy velmi obtížné, a to zejména kvůli různému výkladu pojmu „droga“. Pokud látky dělíme podle pouhého účinku, pak můžeme za drogy považovat i látky relativně bezpečné. Vymezujeme tedy drogy **společensky tolerované**, kam patří např. káva nebo čaj či léky běžně prodejné (kapky do nosu či proti kašli s obsahem látky kodein¹⁰ či DXM¹¹). Společensky tolerované látky jsou takové, které společnost přijímá a v jejichž užívání neshledává nic

⁶ STONE, T. W. *Léky, drogy, jedy*. Praha: Academia, 2003.

⁷ www.drogy-info.cz

⁸ tamtéž

⁹ tamtéž

¹⁰ kodein je látka obsažená v opiátu; v lékařství se užívá jako lék, popř. součást léku.

¹¹ Jinak též Dextromethorphan; užívá se v lékařství nejčastěji jako látka tlumící kašel

neobvyklého či nezdravého. Spadají ovšem mezi ně i látky, které nebezpečné jsou a řadí se mezi tzv. „tvrdé drogy“ - a to je alkohol.

3. Preventivní programy

3.1. Typy preventivních programů, děleno podle obsahu¹²

3.1.1. Informativní programy

Informativní programy, jsou programy zaměřené na předávání co největšího množství informací o návykových látkách, o důsledcích užívání, přináší fakta a vyvracejí mýty. Často se zaměřují na souvislosti chemické, biologické, ale i právní a historické. Snaží se pomocí předání informací a nastínění rizik předejít rizikovému chování, upevňovat vědomí o tom, že užívání drog negativně působí na zdraví jedince a naopak vyvrátit pocit, že jejich užívání má pozitivní účinky. Mezi využívané aktivity v tomto programu patří zejména nejrůznější přednášky, promítání filmů, videoprojekce, diskuse a besedy.

3.1.2. Programy zaměřené na rozhodovací dovednosti

Jedná se o takové typy programů, kde jejich hlavním cílem je zdokonalit schopnost studentů a žáků v samostatném rozhodování zejména v souvislosti s užíváním drog. Jedná se ale o nácvik dovedností obecně, není nutně vždy jen spojeno s užíváním návykových látek. Takovýto nácvik je zaměřen na schopnost samostatného výběru, umění odmítnout i schopnost rozpoznat a zabránit manipulaci třetí osobou. Studenti se učí rozpoznat problém, hledat nejrůznější alternativy řešení i výběr té nejlepší možnosti. K dosažení cíle se jako metod užívá nácvik dovedností, dramatizace, hraní rolí, plnění úkolů, ale i přednášky, diskuse a besedy.

3.1.3. Programy spojené se složením přísahy

Takové programy vedou žáky k dobrovolnému splnění slibu o neužívání návykových látek. V praxi jsou známé například tzv. „programy nekuřáckých tříd“, ve kterých se žáci dobrovolně zřeknou kouření. Tento

¹² *Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí.* Praha: Úřad vlády ČR, 2005. s. 23-24.

program je založen na morální zásadách, neboť drogy jsou zde odmítány jako cosi špatného, škodlivého jak pro jedince, tak i pro celou společnost. Samotný slib je většinou v podobě petice či písemné smlouvy. Samotné přísaze předchází diskuse, které mají řečnický charakter. Důležitá je dobrovolnost a vyvarování se jakémukoli nátlaku.

3.1.4. Programy zaměřené na uvědomování si hodnot

Cílem těchto programů je rozvíjení schopnosti uvědomování si vlastních hodnot žáků a studentů. Užívání návykových látek je chápáno jako něco neshodujícího se s morálními hodnotami jak osobními tak i hodnotami společnosti. Mezi užívané aktivity pro uvědomování si a vytváření vlastních hodnot se užívají zejména diskuse, různé pomocné materiály s otázkami a úkoly. Cílem celého programu není pouze vytvoření postoje vůči drogám, ale také vytvoření si hodnot obecně.

3.1.5. Programy zaměřované na stanovování cílů

Opět se nejedná o program, který by byl zaměřen čistě jen na protidrogovou prevenci. Snaží se učit žáky osvojovat si schopnost stanovování reálných a přiměřených cílů v životě a také dosahování těchto vytyčených cílů. Užívání návykových látek je prezentováno jako cosi neslučitelného s těmito cíly, jako překážka v cestě za nimi. Jako metodu lze využívat nejrůznější techniky, například plánování pomocí plánovacích sešitů, cvičebnic a podobně. Je vhodné také stanovit odpovídající odměny za dosažení cílů.

3.1.6. Programy zaměřené na zvládání stresu

Tyto programy jsou zaměřené na schopnost vypořádávat se se stresy, učí žáky, jak se vyrovnat s obtížnými situacemi (konflikty, školní neúspěchy, rodinné problémy atd.), a také pomáhá hledat hodnotnější alternativy v konfrontaci se stresem, než jsou návykové látky. Jako metody jsou využívány různé diskusní techniky, ale i nácvik zvládání fyzického stresu - jedná se například o umění relaxovat.

3.1.7. Programy zaměřené na budování pozitivního sebehodnocení

Vychází se zde z předpokladu, že lidé s pozitivním sebehodnocením méně často propadají rizikovému chování. Cílem programu je rozvíjet sebehodnocení a sebeúctu. Jedinec by se měl naučit přijímat i neúspěch, přijímat a překonávat překážky, podporují přiměřené oceňování vlastních schopností, chápání sebe jako jedinečné osobnosti s mnoha kvalitami. Opět se jako metod užívá diskusních technik, her s rolemi, plnění různých úkolů a didaktických her.

3.1.8. Programy zaměřené na nácvik odolávání tlaku

Tento program především učí rozpoznat manipulaci třetí osobou, a to jak zaměřenou na užívání návykových látek tak manipulaci i v jiných oblastech života. Dále učí tuto manipulaci odmítat, nepodléhat jí a asertivně jí čelit. Tyto programy se prolínají s programy zaměřenými na rozhodovací schopnosti,¹³ a proto se jim podobají i metody, které jsou k jejich realizaci využívány. Jedná se o nejrůznější aktivity, instruktáže jako například filmy a diskuse, ale také didaktické hry, hry s rolemi či dramatizované scénky, kde si jedinci nacvičují schopnost říci NE.

3.1.9. Programy zaměřené na nácvik sociálních dovedností

Jsou zaměřené na rozvíjení sociálních dovedností, zejména na schopnost komunikovat, na rozvoj mezilidských dovedností, kam také patří řešení konfliktů. Opět se jedná o program, který je svým obsahem širší a který se nezaměřuje pouze na tematiku spojenou se zneužíváním návykových látek. Mezi metody patří opět hry s rolemi, scénky a úkoly zaměřené na nácvik asertivity, schopnosti komunikovat a řešit konflikty. Vedle her jsou důležité ještě přednášky či diskuse.

¹³ Viz kapitola 3.1.2 této práce.

3.1.10 Programy zaměřené na stanovování norem

Cílem tohoto programu je přijetí konzervativního postoje k drogám ze strany žáků a studentů. Hlavní důraz by měl tkvít zejména na vyvracení kladného přijímání a vysoké tolerance ke konzumaci alkoholu a částečně i marihuany ze strany společnosti. Mezi metody můžeme zahrnout prezentování výsledků výzkumů veřejného mínění, diskuse o přiměřenosti určitého chování. Velmi vhodnou a účinnou metodou se jeví zapojování vrstevníků, neboli tzv. peer programy.

3.1.11. Programy pomoci

Jedná se o programy zaměřené na poradenství v oblasti užívání drog, v instruování, jak se zachovat či kam se obrátit, kde hledat pomoc v případě problémů. Právě do těchto programů jsou hojně zapojováni vrstevníci, kteří nejprve projdou školením a pak poskytují informace v otázkách spojených s drogami svým spolužákům. Vedle těchto peer programů se hojně využívá také diskuse.

Je jasné, že se jedná pouze o modelové programy, které ve školní praxi nikdy neexistují takto oddělené, ale velmi často se prolínají a mnohé z nich se nevyužívají pouze vztažené k tematice návykových látek, ale i např. k rozvíjení schopnosti komunikovat, řešit konflikty, jednat asertivně, vážit si sám sebe, znát vlastní hodnotu, umět si vytyčovat reálné cíle atd. atd. Všechny tyto schopnosti a dovednosti ale usnadňují jedinci vyhnout se návykovým látkám.

4. Metody a formy protidrogové prevence

4.1. Charakteristika metod a forem protidrogové prevence

Z jednotlivých programů můžeme následně vyvodit nejzákladnější metody a formy, které jsou na našich školách aplikovány. Velmi často se drogová problematika probírá pouze v rámci občanské či rodinné

výchovy¹⁴, což ovšem není ideální stav, neboť se jedná o téma, které by mělo zasahovat do co největšího počtu vyučovacích předmětů. V posledních letech se často realizují tzv. „protidrogové dny“; žákům je vyčleněn jeden den (nebo větší část dne), ve kterém jsou realizovány nejrůznější metody a formy protidrogové prevence. Velmi často jsou tyto dny organizovány ve spolupráci školy a některé z neziskových organizací, které se danou problematikou zabývají, někdy jsou zapojováni i rodiče žáků.

Problémem ve školní protidrogové prevenci je neorganizovanost a nesystematičnost v postupech prevence.¹⁵ Ještě stále častým jevem (i když méně než dříve) je vytržení jedné formy či metody a její aplikace. Takovýto postup ovšem nenese téměř žádný efekt. Jednotlivé metody by se měly prolínat. Žádná metoda totiž není sama o sobě dostačující a ideální, každá má nějaké nedostatky a nemůže postihnout vše. Karel Nešpor¹⁶ vytyčuje jako další nejzákladnější pochybení ze strany školy nejen nevhodnou a nesystematickou prevenci, ale také nedostatečnou interakci mezi učitelem a žákem a také mezi žáky navzájem. Dalším velkým proviněním je špatná spolupráce školy a rodičů nebo školy a specializovaných zařízení. Často také chybí a nebo jsou jen velmi nedostatečná jasná pravidla ve škole, a to nejen ve vztahu k návykovým látkám. Velký díl viny za neefektivní prevenci často leží i na samotných učitelích. Ti jsou často lhostejní a dělají „pouze svou práci“, tedy nic nad rámec svých nejnütnějších povinností. Vzniká tak odcizená atmosféra ve třídách. Posledním (ale nikoli nejméně významným) faktorem je nenávaznost školy na mimoškolní aktivity.¹⁷ Tedy když škola nezajišťuje žádné zájmové činnosti ani přímo, ani nedoporučuje a neupozorňuje na aktivity, akce a možnosti, které nabízí různé organizace v okolí.

Naopak je ale v protidrogové prevenci na našich školách mnoho posunů kupředu. Učitelé používají více metod výuky a také se snaží více

¹⁴ podle Rámcového vzdělávacího programu v bloku Člověk a zdraví a částečně v bloku Člověk a společnost

¹⁵ NEŠPOR, K. *Vaše děti a návykové látky*. Praha: Portál, 2001.

¹⁶ Primář MuDr. Karel Nešpor, narozen 1952 se již řadu let zabývá problémem závislosti a jejího léčení. V současné době pracuje jako primář mužského oddělení závislostí Psychiatrické léčebny Bohnice.

¹⁷ NEŠPOR, K. *Vaše děti a návykové látky*. Praha: Portál, 2001.

aktivně zapojit žáky. S Rámcových vzdělávacím programem je také tendence k většímu propojování předmětů do bloků učiva. Žákům tak nejsou jednotlivé vědy předkládány izolovaně, ale vždy se snaží jednak o propojení s ostatními vědními disciplínami a také propojenosti s reálným skutečným životem. A to je zejména v protidrogové prevenci značný posun.

V této části se pokusíme stručně nastínit nejzákladnější metody prevence, které vyplývají z předchozího přehledu programů¹⁸:

4.2. Dělení metod a organizačních forem protidrogové prevence

4.2.1. Základní metody a formy protidrogové prevence

4.2.1.1. Přednáška externího odborníka na protidrogovou prevenci¹⁹

Chápeme tuto formu jako aktivitu pozvaného externího odborníka na dané téma, který předává informace žákům a studentům. Podobá se přednášce na vysoké škole. Interakce mezi učitelem a žáky i mezi žáky navzájem je velmi nízká. Téměř nikdy se ale nevyskytuje ve své čisté podobě.

Přednáška je jednou z často užívaných metod protidrogové prevence na českých školách. Jejím cílem je především předat žákům informace o nebezpečí návykových látek, o následcích užívání a o právním minimu, týkajícím se tematiky. Součástí sumy informací by vždy mělo být poučení o institucích a organizacích, na které se může jedinec s problémem vlastním nebo s problémem někoho ze svého okolí obrátit. Přednáška směřuje žáky k vytvoření vlastního negativního postoje právě jen díky získaným informacím. Již nezkoumá, zda si cílová skupina skutečně tento postoj vytvořila či upevnila. Nebezpečím také je, pokud neproběhne předběžné informativní seznámení s cílovou skupinou, může tak dojít k neefektivitě celé metody, protože představy přednášejícího o jedincích, které má před sebou, se mohou značně lišit od skutečnosti, a přednáška tak nemusí být adresná. Metoda neklade žádný důraz na interakci ani na aktivitu žáka. Pro

¹⁸ Viz kapitola 3.1. této práce.

¹⁹ SKALKOVÁ, J., *Obecná didaktika*. Praha: Grada, 2007.

přednášejícího je ale nejméně náročnou aktivitou na přípravu. Nejvhodnější a nejefektivnější je v kombinaci s jinými metodami.

4.2.1.2. Výklad učitele²⁰

Velmi se podobá přednášce; rozdílnost spočívá ve vedení přednášky resp. ve vedoucím. Přednášku zpravidla vede externí odborník na danou problematiku; naproti tomu výklad vede učitel a zpravidla se jedná o součást běžné výuky, např. rodinné či občanské výchovy. Pozitiva i negativa jsou velmi podobná přednášce. Jako úskalí se zde navíc může jevit právě učitel, kterého mohou žáci přijímat o něco méně pozitivně a vstřícně, než odborníka „zvenčí“. To ale nemusí být pravidlem, záleží na osobně učitele i odborníka.

4.2.1.3 Beseda s odborníkem o drogové problematice

Pokud odborník vede ve škole přednášku o návykových látkách, měla by na tuto přednášku také navazovat beseda s daným odborníkem. V takovém případě je metoda nejefektivnější. Žáci by měli dostat prostor pro jakékoli dotazy, v ideálním případě i anonymní formou, aby se mohli ptát volně i na osobní a citlivé otázky. Nutné je vyčlenit si dostatek času pro veškeré dotazy.

Beseda samozřejmě nemusí být vedena pouze odborníkem, ale i učitelem. I zde platí stejná pravidla. Velký nárok je kladen na přípravu učitele a velmi vhodné je i zvolení neformálního prostředí, které tolik nepřipomíná školní třídu a ve které se žáci mohou cítit uvolněnější.

4.2.1.4. Diskuse²¹

Diskuse je velmi příbuzná předchozí metodě. Je ale více než na získávání informací zaměřená na upevňování postoje jedince. V besedě se žáci obrací na odborníka (učitele). V diskusi by si ale měli být všichni rovni, mělo by docházet k větší interakci, protože žáci by měli diskutovat i sami mezi sebou o dané problematice, předávat si vlastní zkušenosti, názory a

²⁰ KALHOUS, Z., OBST, O., *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002.

²¹ PRŮCHA, J., *Pedagogický slovník*. Praha: Grada, 2001.

postoje. Diskuse může být více či méně řízená. Role učitele by měla být méně dominantní, měl by nechat prostor žákům k vyjádření vlastního názoru. Učitel by měl diskusi pouze jemně řídit a korigovat.

4.2.1.5. Didaktická hra²²

Velmi častou metodou protidrogové prevence se stává v posledních letech hra. Tato metoda má nesčetné množství různých variant. Jejím podtypem jsou soutěže - vědomostní i dovednostní - ve kterých si žáci fixují znalosti o dané problematice, ale také upevňují postoje, zvyšují sebevědomí či nacvičují schopnost odmítnout.

Tato metoda není téměř nikdy zaměřena pouze na drogovou tematiku, ale společně s ní působí i na samotnou osobnost jedince a pomáhá zvyšovat jeho charakterové i postojové a mravní předpoklady.

Její součástí je i aspekt zábavní; je tedy předpoklad, že takové metody budou žáci přijímat vstřícně a otevřeně. Protože se jedná o *didaktickou* hru, měla by v sobě nést i aspekt působící na jedince (výchovný a vzdělávací). Úskalím této činnosti je velká náročnost na přípravu učitele, protože ta musí být velmi precizní a pečlivá, aby metoda dosáhla správného účinku.

Tato metoda (nebo resp. jejich soubor) je velmi často realizována právě v tzv. protidrogových dnech.

4.2.1.7. Hra s rolemi, dramatizace

Jedná se o jakýsi podtyp předchozí metody. Scénky, ve kterých si jedinci nacvičují schopnosti odolávání tlaku a manipulaci, aktivně se připravují na možnost reálného setkání s krizovou situací a snaží se naučit se odolávat jakémukoli nátlaku, které je jim nepříjemný, si opět nekladou za cíl pouhou prevenci proti drogám, ale nesou v sobě další, příbuzné cíle, důležité pro celkové formování silné osobnosti jedince. Vhodné je role, přisuzované dětem, obměňovat tak, aby si každý vyzkoušel různé typy rolí. Tedy i vůdce třídy by měl mít možnost vyzkoušet si roli manipulovaného

²² SKALKOVÁ, J., *Obecná didaktika*. Praha: Grada, 2007.

jedince s nízkým sebevědomím. Tento nácvik empatie může pomoci i upravit vztahy ve třídě; žáci lépe chápou své spolužáky, když se mohou do nich vcítit a vyzkoušet si jejich roli.

4.2.1.8. Promítání filmů, videoprojekce

Metoda videoprojekce by neměla v žádném případě být jedinou metodou vytrženou ze souboru jiných, ale měla by vhodně doplňovat např. přednášku, a to pro větší konkrétnost, věrohodnost a také pro svou motivační funkci. Film či videosekvence by měla být doplněna vhodným komentářem, který je buď součástí filmu, nebo by jej měl doplnit učitel. Film by měl být zvolen velmi citlivě ve vztahu k cílové skupině.

4.2.1.9. Exkurze²³

V závislosti na zvoleném zařízení a na její nabídce mohou být formy této metody různé; může suplovat přednášku či besedu pouze zasazenou do netradičního, mimoškolního prostředí. Exkurze ale také může jít dál a být více konkrétnější, poučnější a emotivně více působící na žáky.

4.2.2. Specifické metody a organizační formy protidrogové prevence

4.2.1. Peer program²⁴

Peer program²⁵ je v posledních letech velmi rozšířenou metodou zejména pro její velkou efektivitu. Její podstatou je působení proškoleného studenta (tzv. peer aktivisty²⁶) na stejně staré (resp. o málo mladší) spolužáky. Důležité je vhodné zvolení jedince s upevněným hodnotovým žebříčkem, komunikačními schopnostmi a dalšími nároky. Aktivita je podle odborníků velmi efektivní, protože žáci častěji lépe a aktivněji vnímají vrstevníka než učitele či odborníka. Aktivita je velmi náročná na přípravu a čas, školení musí vést kompetentní osoba/ osoby či zařízení.

²³ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003.

²⁴ Tamtéž

²⁵ Z angl. Peer= vrstevník, druh, nebo také rovný; jinak též vrstevnický program

²⁶ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003.

Tato metoda je zaměřena - více než na předávání informací - na formování postoje jedince, na nábivku schopnosti odmítnout nátlak i zvyšování komunikačních schopností. Docházet by mělo k velmi silné interakci.

5. Protidrogová prevence v Rámcovém vzdělávacím programu pro ZŠ a ve Školském zákonu

5.1 Rámcový vzdělávací program a protidrogová prevence

5.1.1 Obecná charakteristika Rámcového vzdělávacího programu

Rámcový vzdělávací program byl schválen ministryní školství JUDr. Petrou Buzkovou²⁷ dne 23. 8. 2004.²⁸ Veškeré základní školy měly za povinnost vypracovat školní vzdělávací program, který svou náplní odpovídal rámcovému programu. Od 1. září 2006 se spustilo zkušební vyučování podle ŠVP²⁹ a o rok později, od 1. září 2007 měly veškeré základní školy za povinnost začít v prvních a šestých třídách vyučovat podle jimi vypracovaného školního programu.

Rámcový vzdělávací program vytyčuje cíle vzdělávání, očekávané výstupy, úroveň znalostí pro daný stupeň vzdělávání, tematické bloky a průřezová témata. Každá charakteristika se vždy váže k danému oboru vzdělávání (předškolní vzdělávání, základní vzdělávání, gymnaziální vzdělávání či speciální vzdělávání) a ke stupni vzdělávání (první či druhý stupeň základního vzdělávání).³⁰

Zajímalo nás, jak Rámcový vzdělávací program pojímá protidrogovou prevenci a otázku návykových látek obecně.

5.1.2 Vzdělávací oblasti

Výraznou inovací Rámcového vzdělávacího programu je změna v uspořádání učiva. Učivo již není rozděleno do vyučovacích předmětů, ale

²⁷ Ministryně školství, mládeže a tělovýchovy od 25. dubna 2005 do 16. srpna 2006

²⁸ www.msmt.cz/ministerstvo/ramcovy-vzdelavaci-program

²⁹ Školní vzdělávací program

³⁰ www.rvp.cz

je sdruženo do bloků, které spolu úzce tematicky souvisí. Toto rozdělení je pro žákovu chápání přirozenější, protože lépe kopíruje skutečný, reálný svět. Jednotlivé vědy (exaktní i společenské) nejsou izolované, jak tomu bylo v dosavadním chápání, ale propojují se. Propojené pak jsou i jednotlivé poznatky, žáci si nové informace lépe sloučí s poznatky již známými z jiných, příbuzných věd.

Suma učiva je v RVP rozdělena do těchto tematicky příbuzných vzdělávacích oblastí³¹: jazyk a jazyková komunikace, která zahrnuje český jazyk a veškeré cizí jazyky. Druhou oblastí je Matematika a její aplikace, dále Informační a komunikační technologie. Obě tyto oblasti jsou svojí náplní zřejmé. Čtvrtou vzdělávací oblastí je Člověk a jeho svět, což je blok určený pro 1. stupeň základní školy a zahrnuje předmět vlastivěda, prvouka apod. V pátém bloku, Člověk a společnost, je zařazen dějepis a výchova k občanství, tedy dřívější občanská výchova, rodinná výchova a částečně i ekologická výchova. Člověk a příroda zahrnuje asi nejširší sumu předmětů, patří sem všechny přírodní vědy mimo matematiky, tedy přírodopis (či biologie), zeměpis, chemie a fyzika. Umění a kultura zahrnuje estetickou výchovu - výtvarnou a hudební. Člověk a zdraví pojímá nejen tradiční tělesnou výchovu, ale i zcela novou výchovu ke zdraví. Novým celkem je blok Člověk a svět práce, který mimo tradičních pěstitelských a technických prací povinně zahrnuje i péči o chod domácnosti, přípravu pokrmů či design a konstruování.³²

5.1.3 Protidrogová prevence v Rámcovém vzdělávacím programu

Je zřejmé, že dobrá protidrogová prevence by neměla být záležitostí pouze jednoho předmětu, jak tomu tradičně bývalo, ale měla by prostupovat co největší sumou předmětů. A to umožňuje Rámcový vzdělávací program lépe.

Explicitně se o otázkách návykových látek v RVP hovoří jen velmi málo. Jsou součástí učiva ve vzdělávací oblasti výchova ke zdraví, což je zřejmé, neboť učivem v této části je zejména zdravý životní styl, zvládnání

³¹ <http://scio.cz/skoly/rvp/obsah.asp>

³² <http://scio.cz/skoly/rvp/odstavec.asp?odstavecID=1430>

stresu či péče o zdraví. Jako téma jsou zde vymezena rizika ohrožující zdraví a jedním z podbodů je logicky i otázka *auto-destruktivní závislosti - zdravotní a sociální rizika zneužívání návykových látek, patologického hráčství, práce s počítačem*³³; návykové látky jsou prezentovány také v souvislosti s bezpečností v dopravě, otázkou dopingů ve sportu či právními a sociálními dosahy následků užívání návykových látek³⁴.

Druhou a poslední zmínkou o otázkách návykových látek je překvapivě v bloku Člověk a svět práce. V učivu tematické oblasti pěstivelské práce se hovoří o pěstování nebezpečných rostlin, rostlin jedovatých a také rostlin, jejichž užívání způsobuje závislost³⁵ (konopí, lysohlávky atd.)

Jak již bylo zmíněno, rámcový program ponechává učitelům poměrně volné pole působnosti a ten tedy může téma návykových látek zařadit prakticky kdykoli, kdy se toto téma hodí. Bylo by vhodné ho i nadále zařazovat v bloku Člověk a společnost, jak bylo doposud zvykem³⁶. Jedná se nejen o problém jedince a jeho zdraví, ale také o problém společenský.

5.2 Školský zákon a jeho vztah k protidrogové prevenci

Také školský zákon ve svém obsahu pamatuje na protidrogovou prevenci. Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání³⁷ ukládá školám povinnost „*při vzdělávání a s ním přímo souvisejících činnostech a při poskytování školských služeb (...) přihlížet k základním fyziologickým potřebám dětí, žáků a studentů a vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku sociálně patologických jevů.*“³⁸ To mimo jiné znamená, že je škola povinna zajistit vhodnou protidrogovou prevenci a samozřejmě i prevenci vzniku jiných sociálně patologických jevů.

³³ <http://scio.cz/skoly/rvp/odstavec.asp?odstavecID=1400>

³⁴ Tamtéž

³⁵ <http://scio.cz/skoly/rvp/odstavec.asp?odstavecID=1430>

³⁶ neboť otázka prevence byla nejčastěji tématem občanské či rodinné výchovy

³⁷ <http://www.msmt.cz/dokumenty>

³⁸ <http://aplikace.msmt.cz/Predpisy1/sb190-04.pdf>

Zároveň také zákon³⁹ ukládá povinnost řediteli školy vydat školní řád, který upravuje práva a povinnosti žáků a studentů, provoz a vnitřní režim školy, podmínky zacházení s majetkem školy a v neposlední řadě také podmínky zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví a ochrany před vznikem sociálně patologických jevů.⁴⁰ Sestavení školního řádu je tedy v kompetenci ředitele školy, ale zákon mu ukládá, která práva a povinnosti musí být v řádu obsaženy. Způsob zajištění ochrany před sociálně patologickými jevy a způsob zařazení protidrogové prevence do výuky je zcela v rukou vedení školy a učitelského sboru.

6. Pedagogická komunikace - významný prostředek protidrogové výchovy

Jednou z nejdůležitějších oblastí v rámci metod a forem protidrogové prevence je správně vedená komunikace mezi učitelem a žáky. Hovoříme o ní jako o *pedagogické komunikaci*.

6.1 Pedagogická komunikace

6.1.1 Základní charakteristika pedagogické komunikace

Pedagogická komunikace je zvláštní případ komunikace sociální, protože také jejím prostřednictvím navazujeme sociální styky. Má však určitá specifika. Odehrává se ve specifickém prostředí, jejími účastníky jsou učitelé a žáci a sleduje určité cíle. Základní odlišnosti tvoří specifické prostředí, čas, obsah a forma komunikace. Je považována za základní prostředek výchovy a vzdělávání.

Cílem pedagogické komunikace je „výměna informací mezi účastníky výchovně vzdělávacích cílů“.⁴¹ Prostřednictvím pedagogické komunikace se děje vyučovací i výchovný proces. Dosažení výchovně vzdělávacích cílů závisí do značné míry na způsobu vedení pedagogické

³⁹ Zákon č. 561/2004 Sb.

⁴⁰ <http://aplikace.msmt.cz/Predpisy1/sb190-04.pdf>

⁴¹ NELEŠOVSKÁ, A. *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. Praha: Grada, 2005. s.19.

komunikace. Někdy je samotná komunikace považována za „realizaci zvolených cílů, obsahů, metod a forem vedení výuky“. ⁴²

Komunikace se vždy dotýká dvou oblastí. Účastníci mohou komunikovat jednak o faktech, ale mohou vyjadřovat vlastní stanoviska, názory, nálady, přání či postoje. K tomu využívají nejen komunikaci verbální, ale velmi silně je zapojena i komunikace nonverbální a komunikace činem. Pedagogickou komunikaci musíme vždy chápat jako obousměrný proces, který vyžaduje zpětnou vazbu.

6.1.2 Účastníci pedagogické komunikace

Jak již bylo řečeno, pedagogická komunikace se děje ve školním prostředí a jejími účastníky jsou tedy aktéři pedagogické činnosti. Za základní (ale nikoli jediné) účastníky považujeme učitele a žáka. Pedagogická komunikace probíhá také mezi žáky navzájem. ⁴³ Kolář⁴⁴ počítá mezi účastníky učitele komunikující navzájem mezi sebou, komunikaci mezi žákem a rodiči, učitelem a rodiči či mezi žáky a studijními materiály, učebnicemi a didaktickou technikou. ⁴⁵ Komunikační vztah, který bývá zcela opomíjen, je uvnitř žáka samotného. Žák, který se účastní vzdělávacího a zejména výchovného procesu, si vnitřně třídí poznatky, klade otázky či upevňuje postoje. A to je zejména ve výchovné fázi (a v protidrogové prevenci o to podstatněji) důležitý faktor, který je nutné posilovat. ⁴⁶

Vztah účastníků pedagogické komunikace je značně nesouměrný, a to jak kvalitativně, tak sociálně. Učitel představuje dospělého jednotlivce, proti kterému stojí žáci, což je skupina nedospělých a nevyzrálých jednotlivců. Stále se v praxi bohužel setkáváme s faktem, že právě tak jsou žáci chápáni - jako skupina - a tak je k nim také přistupováno; bez individuálního přístupu. Výuka pak sklouzává k masové komunikaci a k frontálnímu pojetí výuky. A to je zejména (ale ne výhradně)

⁴² Tamtéž

⁴³ GAVORA, P. *Učitel a žáci v komunikaci*. Brno: Paido, 2005.

⁴⁴ KOLÁŘ, Z.; ŠIKULOVÁ, R., *Vyučování jako dialog*. Praha: Grada, 2007.

⁴⁵ Tamtéž

⁴⁶ Tamtéž

v protidrogové prevenci problém, který je nutné odstraňovat.⁴⁷ Učitel by se měl vždy snažit přijmout individuální specifika všech svých žáků a také podle nich volit adekvátní komunikační prostředky.

6.1.3 Koncepce pedagogické komunikace

Mareš a Křivohlavý vytyčili pět bodů, podle kterých je pedagogická komunikace koncipována a podle kterých by měl učitel postupovat.

- princip kooperace- učitel spolupracuje se svými žáky a naopak. Komunikace je kooperací a vyžaduje zpětnou vazbu.
- maxima kvantity- učitel by měl říci dost, ale ne víc, než je pro žáky nutné a vhodné. Informace by měly být obsažné, ale úsporné.
- maxima kvality- učitel by nikdy neměl žákům lhát ani jím říkat něco, pro co nemá dostatečné důkazy
- maxima relevance- informace by měla obsahovat vždy jen to, co je v danou chvíli důležité a vhodné ve vztahu k tématu, cíli a účastníkům komunikace
- maxima způsobu – vyjádření by měl být jasné, srozumitelné, přesné a jednoznačné.⁴⁸

Koncepci pedagogické komunikace popsal v podstatě již Amos Komenský: *„Řeč nechť souhlasí s rozumem jak mluvícího, tak naslouchajícího. Mluvícího, aby nevyjadřoval něco jiného než cítí, poslouchajícího, aby se to hodilo k jeho chápavosti. Jinak budeš mluvit marně. Řeč nechť se shoduje s okolnostmi, kdo, co, proč, kde mluví, neboť kdo má mnoho vykonat, musí mluvit málo, kde není dost času, nesmí být řeč rozvláčná. Mluv vše, co bys mohl, nebo vš, ale jen to, co prospívá. Prázdny nádoby duní. Je lépe neříct sto věcí, jež by měly být řečeny, než neříct jednu, jež by měla být zamlčena.“*⁴⁹

⁴⁷ SVATOŠ, T. *Kapitol ze sociální a pedagogické komunikace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006.

⁴⁸ MAREŠ, J.; KŘIVOHLAVÝ, J. *Komunikace ve škole*. Brno: Masarykova Univerzita, 1995.

⁴⁹ KOMENSKÝ, J.A. *O sobě*. Praha: Odeon, 1989. s. 128.

6.1.4 Pedagogické komunikace ve vztahu k protidrogové prevenci

Jak již bylo řečeno, protidrogová prevence v rámci pedagogické činnosti má velmi blízký vztah pedagogické komunikaci. Jejím prostřednictvím je realizována a volba způsobu komunikace ovlivňuje celé vyznění výchovného působení. Pedagogická komunikace je v těsné blízkosti volby organizačních forem vyučování. Učitel by se měl více než u jiných vyučovacích obsahů snažit o posílení individuálního přístupu k žákům, měl by oslabit své dominantní postavení v komunikaci a přenést více pozornosti na její ostatní účastníky, tedy na žáky. Metody, které k tomu může užívat, jsou velmi rozmanité – didaktická hra, hra s rolemi, diskuse apod.⁵⁰ K upevňování postojů a stanovisek žáků je důležité znát nejen fakta a názorovou orientaci učitele, ale také postoje a názory vrstevníků.

7. Význam motivace při protidrogové výchově

7.1 Charakteristika motivace

Vedle komunikace je motivace dalším významným faktorem, který ve výchově – a v protidrogové prevenci obzvláště – nesmíme opomíjet.

Motivace je pro každého člověka hybnou silou jednání a tedy i učení. Podle Čápa⁵¹ bez motivace nesvede učitel nic, ani když se sebevíce snaží, má nejlepší techniku a používá nejvhodnějších metod výuky. „*Bez zájmu se učení nedaří, nepomáhá ani úsilí učitelů o lepší vysvětlení, porozumění, o lepší metody učení.*“⁵²

Podle psychologického slovníku je motivace *stav napětí vyvolaný rozporem nebo neuspokojením potřeby; je zaměřený na odstranění této neuspokojenosti při rozporu – mobilizuje, aktivizuje a dává do pohotovosti všechny energetické zdroje jedince – vede k tomu, aby člověk mohl být činný (např. aby se učil, pracoval atd.)* Po odstranění rozporu následuje pocit radosti a uspokojení.⁵³

⁵⁰ Více viz 4. kapitola této práce

⁵¹ ČÁP, J.; MAREŠ, J.: *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001.

⁵² Tamtéž

⁵³ HARTL, P.; HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000.

Motivy pro učení mohou být různé; Čáp⁵⁴ rozlišuje tři základní motivace, jakožto uspokojování potřeb jedince. Žák motivovaný sociálně je hnán snahou být ve svém okolí (svým učitelem, spolužáky, rodiči apod.) chápán jako chytrý či snaživý, udělat svému okolí radost. Motivace poznávací podněcuje jedince ve smyslu poznání samého; žáka daná problematika zajímá a má snahu dozvědět se více. Třetím typem je motivace výkonová, která nutí žáka k dosažení vyšších výkonů pro výkon samotný, či pro odměnu s výkonem spojenou (např. zlepšení známky ve škole apod.). v protidrogové prevenci by se učitel měl snažit posilovat všechny typy motivace, ale zejména poznávací. Její rozvoj má možnost nejvíce rozvíjet volbou metod a forem vyučovacího procesu.

Motivace je velmi úzce spojena s hodnocením, a to jak v pozitivním, tak v negativním smyslu. Pozitivní hodnocení motivaci posiluje, negativní ji může částečně také posílit, ale pokud není kompenzována pocitem úspěchu, má na motivaci oslabující účinek. Protidrogová prevence (a výchova obecně) by neměla být hodnocena jako naukové předměty. Žáci by měli být povzbuzováni a chváleni za projevení svých názorů a postojů, nikoliv za obsah své názorové orientace. Učitel by se měl snažit vytvořit důvěrnou atmosféru, ve které by se nikdo nebál projevit svůj názor.

Pro činnost učitele je důležité promýšlet konkrétní didaktické situace s konkrétní cílovou skupinou žáků a podle nich volit způsoby motivování. Je jisté, že zdůraznění atraktivních momentů látky zvyšuje úroveň aktivní činnosti žáků. Z běžné didaktické zkušenosti jsou ovšem známy i negativní důsledky jednostranné motivace zábavností, protože často odvádí od samotné podstaty látky a od cíle učení. Výzkumy ukázaly, že u malých dětí je třeba častěji včleňovat blízkou a bezprostřední motivaci (použitím zábavné činnosti, didaktické hry, poutavého příběhu, navozením emocionální situace, pochvalou, změnou činnosti). U žáků starších se stává stále výraznějším činitelem vzdálenější a perspektivnější motivace. Vedle dílčích, specifických motivů, které podněcují žáka k učební činnosti, se

⁵⁴ ČÁP, J.; MAREŠ, J.: *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001

uplatňují i zobecněné motivy jako například představy o povolání, snaha dále studovat apod. Tyto zobecněné motivy jsou stálejší a nezávisí bezprostředně na konkrétní situaci, ve které se žák nachází.⁵⁵

7.2 Rozvíjení motivace

Jak již bylo řečeno, motivace je jedním z nejdůležitějších aspektů učení a učitel by se měl snažit žáky pozitivně motivovat. V procesu výchovy je velmi obtížné bez motivace působit na žáka. Protidrogová prevence má za úkol z menší části žákům předat informace o nebezpečí návykových látek a o důsledcích rizikového chování. Z větší části má vhodně působit na vlastní postoj a stanovisko žáka k návykové látce. A takovéto působení není bez vhodné motivace možné.

Motivaci lze rozvíjet několika způsoby. Prvním je samotná osobnost učitele, neboť žák dobře vycítí nadšení nebo naopak nezájem učitele jak o téma, látku, tak o žáky samotné. Ve výchově hraje značnou roli vzor a autorita. Druhým způsobem je neustálé ožívování látky. Učivo či téma hodiny, které je nové, originální, překvapivé, neobvyklé a kognitivně nejisté podněcuje vyšší motivaci než látka nezajímavá, nudná či již dávno známá. Motivace také úzce souvisí s uspořádáním třídy, organizačními formami výuky a volbou metod.⁵⁶ Ozvláštěné či zcela změněné prostředí pomáhá v motivování. Proto je vhodné do výuky zařadit například návštěvu specializovaného centra, zařadit besedu s odborníkem na návykové látky, či vhodně pracovat s prostorem. Velmi účinné je změnit tradiční uspořádání třídy a sednout si například do kruhu. Tím i učitel dává žákům najevo, že oslabuje své dominantní postavení ve třídě a stává se rovnocenným jedincem skupiny. Důležité je zapojit do protidrogové prevence emocionální zážitky, protože ten nejsilněji působí na jedince.

⁵⁵ ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001.

⁵⁶ PAVELKOVÁ, I. *Motivace žáků k učení*. Praha: Universita Karlova v Praze, 2002.

II. V Ý Z K U M N Á Č Á S T

8. Obecná charakteristika průzkumu

8.1. Úvod do průzkumu

Ve výzkumné části se pokusíme popsat cíle, průběh a závěry průzkumu, který má mapovat situaci v realizaci protidrogové prevence na druhém stupni základních škol a na nižším stupni gymnázií. Cílem průzkumu není porovnávat jednotlivé školy a hodnotit jejich kladné stránky či nedostatky v realizaci prevence, ale cílem je zjistit celkový stav prevence z pohledu žáků a studentů; zjistit, jakým metodám a formám prevence se podle žáků ve výuce dává přednost nejčastěji, kolik prostoru se prevenci věnuje, jak je modifikován prostor, jak se výuka výchovně zaměřených předmětů (a výchova k negativním postojům vůči návykovým látkám zejména) liší od výuky běžných naukových předmětů, apod.

8.2 Cíle průzkumu

Již v zadání celé práce a nyní ještě konkrétněji jsme si vytyčili dva základní cíle, kterých se pokusíme dosáhnout během průzkumu. Cílem průzkumu je zjistit:

- a) jak je školní protidrogové prevence na základních školách realizována, a to z pohledu žáků
- b) jak tento způsob prevence žáci hodnotí (zda je považují za dostačující či nikoli) a jak by jej modifikovali, aby z jejich pohledu byla efektivnější a přínosnější

8.3 Výzkumné problémy

Během úvah o protidrogové prevenci a snaze dosáhnout cílů průzkumu jsme si stanovili základní oblasti a z nich pak vycházející výzkumné problémy, které se během průzkumu budeme snažit odhalit pomocí metod průzkumu.

Základní výzkumné problémy byly vytyčeny tyto níže uvedené:

1. oblast: organizace výuky:

a) časová

Jaké je uspořádání času v rámci protidrogové prevence z pohledu žáků?

- Probíhá nejčastěji v běžných vyučovacích hodinách, je spojována do bloků, je nejčastěji realizovaná v rámci tzv. protidrogových dnů?
- Probíhají podle žáků na škole alespoň někdy protidrogové dny?
- Probíhá prevence jednorázově či pravidelně v opakujících se cyklech?

b) prostorová

- Jak je dle mínění žáků pro výuku protidrogové prevence uspořádán prostor ve třídě?
- Je tradiční nebo je nějak modifikován? Máme na mysli například úpravu prostoru třídy, úpravu nábytku, volbu zcela jiné místnosti v rámci i mimo rámec školy atd.
- Co žáci přijímají nejlépe?

c) dle způsobu interakce

- Jak vnímají žáci formy interakce mezi učitelem a žákem, či mezi žáky navzájem?
- Probíhá frontální vyučování, skupinové, párové, nebo individuální?
- Co je podle žáků samých pro ně přínosnější? Jaké organizační formy výuky by si žáci zvolili?

d) dle organizace učiva

- jak posuzují žáci prevenci podle organizace učiva?
- V rámci jakých předmětů probíhá protidrogová prevence na základních školách?

2. oblast: metody výuky

- Jaké metody výuky učitelé (podle soudu žáků) nejčastěji volí?
- Jaké metody by volili sami žáci?

3. oblast: vedoucí protidrogové prevence

- Kdo je podle žáků vedoucím prevence?
- Je to učitel občanské a rodinné výchovy, třídní učitel, výchovný poradce, vrstevník či nějaký jiný odborník na danou problematiku?
- A komu žáci dávají přednost, koho nejvstřícněji přijímají?
- Jaké vlastnosti by měl mít podle mínění žáků vedoucí protidrogové prevence, aby získal u žáků důvěru?
- Vědí žáci o koordinátorovi protidrogové prevence na škole?
- Považují takovou to osobu za důležitou?

4. oblast: další způsoby prevence – organizace volného času žáků

- Jsou si žáci vědomi toho, zda jim škola zajišťuje zájmovou činnost?
- Jaké zájmové činnosti škola nabízí?
- Využívají žáci této možnosti?
- Myslí si žáci, že je škola dostatečně informuje o sportovních a kulturních akcích konaných v okolí školy?

5. oblast: spolupráce školy s jinými subjekty, zajišťujícími protidrogovou prevenci

- Existuje spolupráce mezi školou a rodiči v protidrogové prevenci a co o ní žáci vědí?
- Navštěvují žáci se školou specializovaná centra protidrogové prevence?

Vedle těchto obecných témat se pokusíme zjistit, jak se pohledy na realizaci protidrogové prevence na škole i představy o prevenci liší v závislosti na:

- věku
- pohlaví

8.4. Zkoumaný vzorek

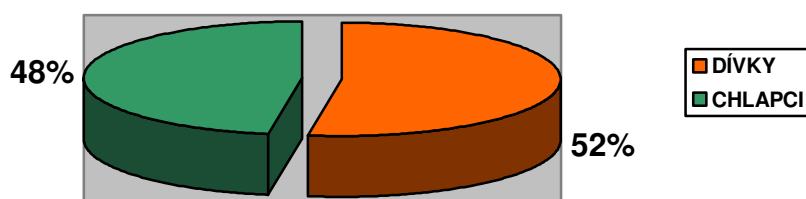
Za zkoumaný vzorek byli vybráni respondenti, kteří odpovídali zadání průzkumu. Jednalo se o žáky základní školy druhého stupně (šestého až devátého ročníku) a žáky nižšího stupně gymnázií (primy až kvarty). Všichni respondenti navštěvují základní školy v Libereckém kraji, konkrétně na Liberecku, Jablonecku, Turnovsku, Semilsku a Železnobrodsku a jednalo se o žáky a studenty velkých městských škol i venkovských menších škol. Snažili jsme se o co největší vypovídací hodnotu průzkumu, a proto jsme oslovili respondenty rovnoměrně podle věku i pohlaví. Celkem bylo osloveno 500 žáků a studentů, ale použito bylo pouze 420 řádně vyplněných dotazníků; bylo nutné vyřadit dotazníky s nízkou vypovídací hodnotou. Jednalo se zejména o dotazníky s většinou nevyplněných polí či o dotazníky, které byly jednoznačně zmanipulované pravděpodobně ze strany osoby nebo osob, které dotazník zadávaly v naší nepřítomnosti. Jednalo se opravy a přepisy již vyplněných otázek – a to vždy stejným způsobem.

Respondenty jsme se snažili rozložit rovnoměrně. Z celkového počtu čtyř set dvaceti platných dotazníků jich 200 vyplnili chlapci a 220 dívky. Mladších žáků navštěvujících šesté a sedmé ročníky bylo 197 a žáků starších navštěvujících osmé a deváté ročníky 223.

Rozložení respondentů		
CHLAPCI	200	47,6 %
DÍVKY	220	52,4 %
MLADŠÍ ŽÁCI	197	46,9 %
STARŠÍ ŽÁCI	223	53,1 %

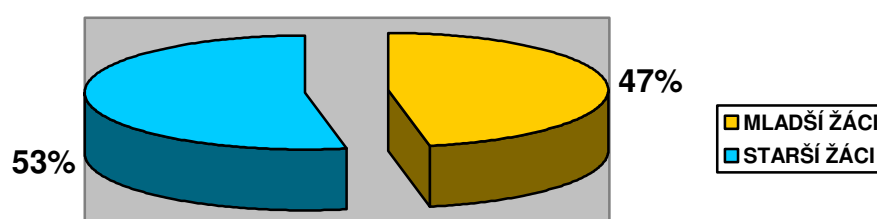
Tabulka č. 1

POMĚR DÍVEK A CHALPCŮ

Graf č. 1

POMĚR MLADŠÍCH A STARŠÍCH ŽÁKŮ

Graf č. 2

8.5. Realizace průzkumu

8.5.1 Metody průzkumu

Základními metodami průzkumu byly:

- dotazník
- rozhovor v rámci předvýzkumu

Před samotnou realizací průzkumu byl proveden předvýzkum, který měl odhalit případné nejasnosti žáků daného věku s formulací otázek v dotazníku, s jejich obsahem či s rozpětím možností odpovědí. Předvýzkum byl proveden na vzorku 30 dětí. Žáci vyplnili dotazník a následně jsme se s nimi bavili o otázkách, odpovědích i možnostech, které dotazník nabízel. V závislosti na výsledku předvýzkumu jsme dokončili úpravu dotazníku. Vzhledem k velikosti zkoumaného vzorku nebylo v možnostech této práce provést rozhovor a ten následně analyzovat. Jako metoda průzkumu byl zvolen dotazník. Dotazník byl sestavován pečlivě tak, aby měl co největší vypovídací hodnotu.

Ve své první části dotazník obsahuje základní informace, ve kterých se respondenti dozvěděli, k jakému účelu dotazník slouží, kdo je jeho autorem, a obsahuje základní pokyny, jak dotazník vyplňovat, kolik možností se zatrhává a jakým způsobem. Obsahuje také ujištění, že dotazník je zcela anonymní a že jakékoli odpovědi nepovedou k negativním dopadům na respondenta.

Ve druhé části obsahuje dotazník otázky na věk a pohlaví respondenta. Třetí část je věnována nejširší, dotazové části. Otázky jsou otevřené i uzavřené a nabízejí jednu možnost odpovědi i více možností odpovědí. Z obsahového hlediska můžeme dotazy rozdělit do tří skupin:

- a) dotazník táže na realizaci protidrogové prevence na konkrétní škole. Zajímá se zejména na pohled žáka, jak on sám protidrogovou prevencí vnímá (to je důležité zdůraznit, protože si uvědomujeme, že vypovídací hodnota žáka staršího školního věku může být značně neobjektivní. Dospívající mají tendenci k vysoké kritičnosti institucí a školy zejména a k nízké či výrazně vysoké kritičnosti vůči své osobě).
- b) druhá skupina otázek je zaměřena na přání a představy žáků o tom, jak by měla prevence proti užívání návykových látek vypadat, jaké by měly být voleny metody a formy výuky a jak by se podle žáků mohla zvýšit efektivita prevence.
- c) Třetí a nejmenší skupina zahrnuje otázky, které mají ověřit, zda kvalita prevence z pohledu žáka také odpovídá jeho informovanosti. Tedy zda si žák vnitřně neprotiřečí. Je skutečně prevence na tak špatné úrovni, přestože žák má dobrý přehled o dané problematice? A je skutečně prevence efektivní, přestože žák nemá žádné výstupy? To jsou otázky, na které jsme se snažili nalézt odpověď právě formou těchto otázek.

8.5.2 Realizace průzkumu

Vzhledem k velkému množství respondentů nebylo v časových možnostech, aby veškeré dotazníky zadával osobně autor průzkumu. Pro tuto činnost byly poučeny učitelky a ředitelé základních škol, na kterých průzkum probíhal. Ke každé sadě dotazníků pro jednu třídu byla přidána velká obálka. Žáci měli být ujištěni, že dotazníky budou po vyplnění zalepeny v obálkách a předány autorovi výzkumu. Většinu průzkumu jsme ale prováděli sami přímo na školách.

Jediné problémy, které vznikly s realizací výzkumu, byly způsobené pravděpodobně chybným vyplněním či nevyplnění dotazníků a částečně i přístupem učitelů základních škol. Přibližně 60 dotazníků muselo být při následné kontrole vyřazeno, protože nesly jasné stopy ovlivnění ze strany učitele. Odpovědi respondentů na konkrétní otázku se téměř doslovně opakovaly či byly vyplněny jinak a následně přepisovány všemi respondenty z dané skupiny (třídy) stejným způsobem. Takovéto dotazníky jsme nepovažovali za objektivní, a proto musely být vyřazeny. Přibližně deset dalších dotazníků bylo odstraněno z důvodu velkého počtu prázdných, nevyplněných odpovědí. Poslední a nejmenší část stornovaných dotazníků tvořily takové, které si jednoznačně ve svých odpovědích protiřečily. Z celkového počtu pěti set vyplněných dotazníků tedy zbylo 420, u kterých jsme považovali vypovídací hodnotu za vysokou.

Tyto dotazníky byly následně zpracovány a posouzeny z několika hledisek. Porovnávali jsme celkovou situaci obecně, tedy u všech respondentů. Průzkum dále zjišťoval pohled na prevenci proti návykovým látkám z hlediska věku a z hlediska pohlaví. Zajímali nás zejména rozdílné pohledy na prevenci starších a mladších žáků druhého stupně a rozdílné pohledy dívek a chlapců - tentokrát již bez ohledu na věk. Dále jsme se zaměřili na informovanost žáků obecně ve vztahu k drogové problematice, a to v závislosti na pohledu žáků na realizaci prevence na jejich škole. Naopak jsme nezkoumali rozdílnosti v pohledu na protidrogovou prevenci jednotlivých škol.

9. Výsledky průzkumu

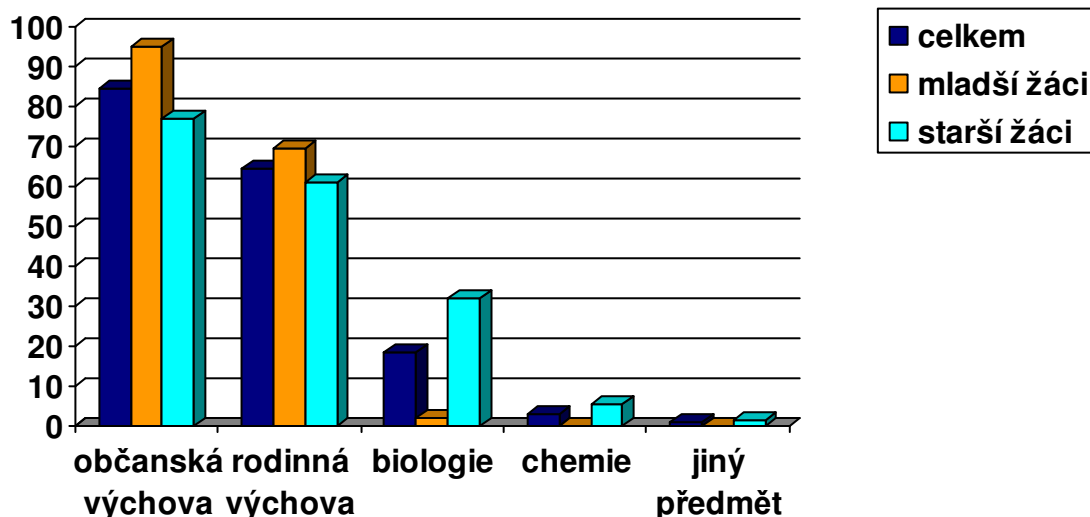
V této části práce se pokusíme interpretovat výsledky našeho zkoumání. Za popisem výzkumného problému či jeho části uvádíme otázku s dotazníku, která se pokoušela problém objasnit. V závorce uvádíme možnosti, které ze kterých respondenti volili tu, která se nejvíce blížila jejich mínění.

9.1 Průběh protidrogové prevence na školách z pohledu žáků

V první části dotazníku jsme se zajímali, jak probíhá prevence z pohledu samotných žáků, jak jí vnímají a hodnotí. Nejprve nás zajímalo, v rámci jakých předmětů se žáci a studenti s prevencí setkali, neboť víme, že správná protidrogová prevence má zasahovat do co největšího spektra předmětů či vyučovacích bloků a nemá být pouze oddělenou, ohraničenou oblastí jednoho konkrétního předmětu (bloku).

V jakých vyučovacích předmětech jste již mluvili o drogách? (můžete vybrat více možností):

v občanské výchově, v rodinné výchově, v biologii (přírodopise), v chemii, v jiném předmětu (napíš, jaký to byl)

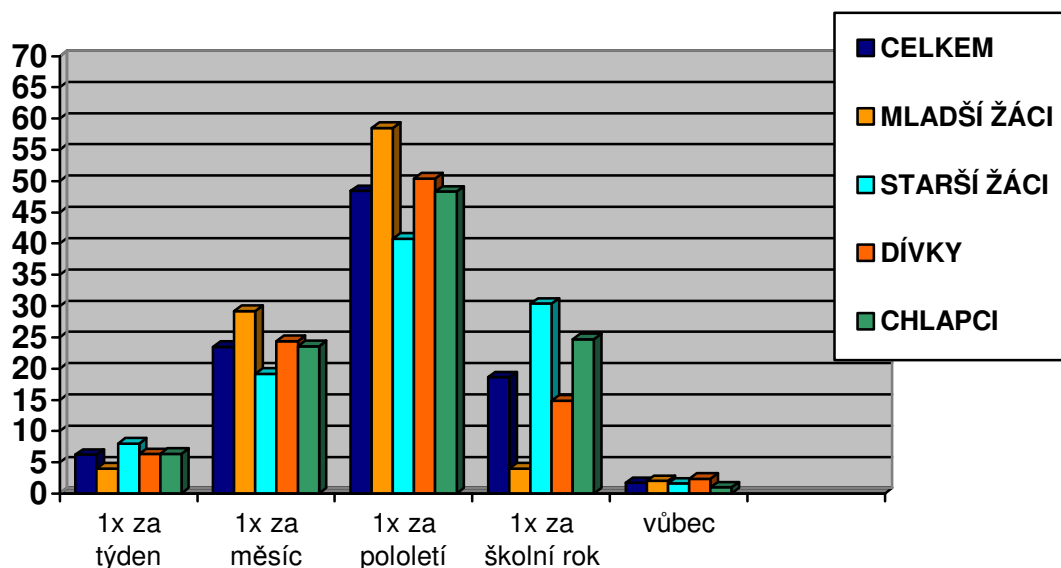

Graf č. 3

Z uvedeného grafu a tabulky jasně vyplývá, že podle žáků nejvíce zasahuje protidrogová prevence do občanské a rodinné výchovy, a to zejména u žáků mladšího věku (tedy v šesté a sedmé třídě). V osmé a deváté třídě navíc silně prevence zasahuje do biologie. Mezi jiné předměty uváděli žáci nejčastěji tělesnou výchovu. Rozdíl mezi pohledem dívek a chlapců se téměř shodoval, neuvádíme zde tedy konkrétní čísla.

Jako druhý výzkumný problém či oblast jsme si zvolili čas, který je protidrogové prevenci věnován.

Jak často mluvíte ve škole v rámci vyučování o otázkách protidrogové prevence a drog? (1x za týden, 1x za měsíc, 1x – 2x za pololetí, 1x za školní rok, vůbec)

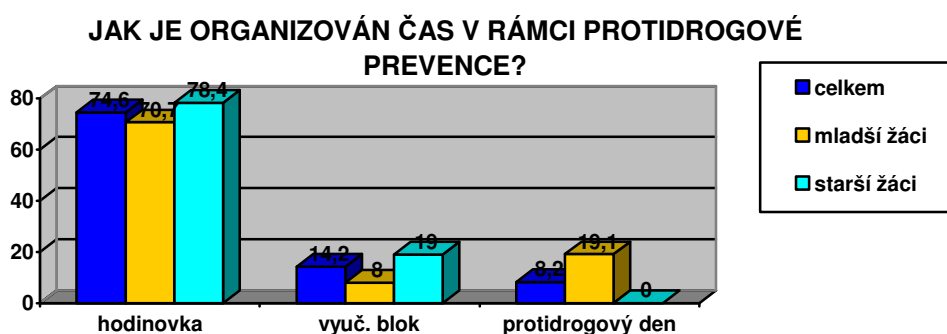
Graf č. 4

Z grafu můžeme vyčíst, že by žáci četnost podnětů k protidrogové prevenci zprůměrnovali nejčastěji na jeden až dva podněty za školní pololetí (48,5% respondentů) a hned poté na jeden podnět za měsíc (23,5 %) - alespoň tak to vidí zejména mladší žáci (29,2 %). Zajímavé je sledovat, jak se v názorech liší dívky a chlapci. Téměř vždy se skoro shodují- dívky považují prevenci za čtenější jen v rozdílu deseti procent. Markantní rozdíl

je patrný v posledních dvou možnostech- chlapci více volili možnost prevence jedenkrát za školní rok (24,7% chlapců a pouze 14,9 % dívek). Dívky byly skeptičtější a více volily možnost, že prevence neprobíhá vůbec (2,4 % dívek a pouze 1% chlapců) – dívky byly tedy k preventivním programům skeptičtější.

Zajímalo nás také časové rozvržení prevence, tedy jak byla uspořádána prevence v rámci času.

Když hovoříte o drogách, výuka nejčastěji probíhá: (v běžné vyučovací hodině (45 minut), V delším bloku (např. dvouhodinovka), V rámci tzv. protidrogového dne (na aktivity je vyhrazen celý den, kdy se neučí))

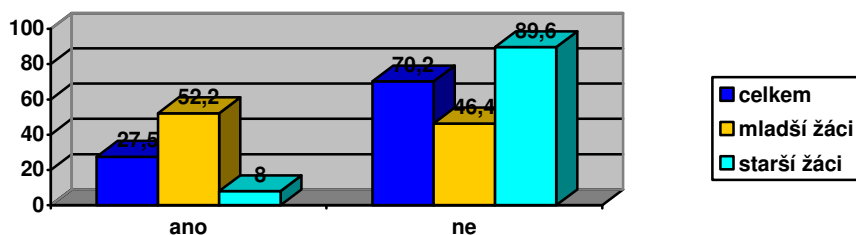
Graf č. 5

Graf nám jasně ukazuje, že výuka nejčastěji (74,6 %) probíhá v běžné vyučovací hodině. U mladších žáků je navíc častěji volena forma protidrogového dne (19,1%). Rozdíl v pohledu dívek a chlapců byl v řádu desetiny procenta, tedy zcela zanedbatelný.

Zajímalo nás ale také, zda na školách vůbec protidrogový den probíhá.

Probíhá u Vás na škole tzv. protidrogový den, kdy je na aktivity vyhrazen celý den (nebo většina ze školního dne) a kdy se neučí? (Ano, Ne)

PROBÍHÁ NA ŠKOLE PROTIDROGOVÝ DEN?

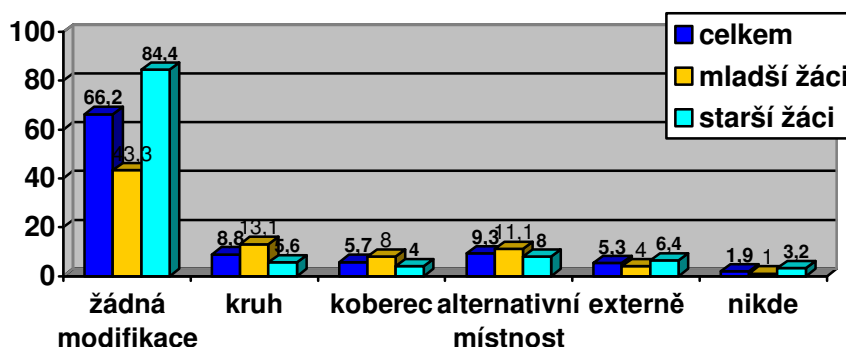
Protidrogový den je častěji chystán pro mladší žáky (52,2%), a to nejen školou, ale zejména občanskými sdruženími či organizacemi.⁵⁷ pro starší žáky je protidrogový den chystán méně často (8%). Odpovědi chlapců a dívek se nelišily.

Dalším výzkumným problémem, který jsme si vytyčili, bylo zjistit, jak je modifikován prostor v rámci výuky protidrogové prevence. Sedí žáci běžně v lavicích? Nebo upravují prostor ve třídě? Mají alternativní místnost přímo ve škole, která jim slouží k takovýmto účelům? Navštěvují specializovaná centra?

Kde nejčastěji diskutujete o otázkách nebezpečí drog a protidrogové prevenci? (V běžné třídě, kde máme hodinu, sedíme v lavicích, v běžné třídě, ale sedáme na židlích v kruhu, v běžné třídě, ale sedáme si na koberec, přímo ve škole máme jinou (alternativní) místnost, v místě mimo školu, o drogách vůbec nediskutujeme)

⁵⁷ Zjištěno z rozhovoru s učiteli občanské či rodinné výchovy nebo s metodiky protidrogové prevence.

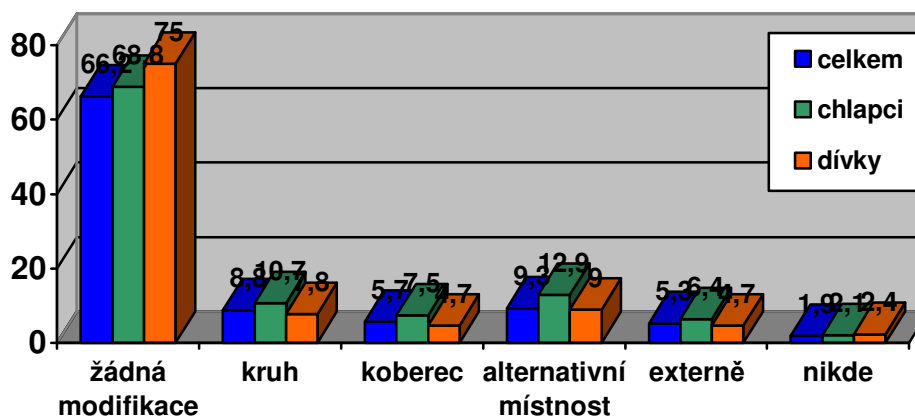
JAK JE UPRAVOVÁN PROSTOR?

Graf č. 7

Z grafu je patrné, že žáci mají nejčastěji pocit, že prostor během výuky nebývá nijak modifikován. Více mladší žáci se domnívají, že učitelé prostor pro výuku upravují. Téměř stejné procento respondentů uvádí, že si sedají do kruhu, na koberec v zadní části učebny nebo že mají alternativní místnost přímo v budově školy (4,5-7,5%). Menší procento uvádí, že o tématech návykových látek se baví více mimo budovu školy. Rozdíly sledujeme ale i v postojích chlapců a dívek – dívky byly opět skeptičtější a méně často uváděly jakoukoli modifikaci prostoru.

JAK JE UPRAVOVÁN PROSTOR?

Graf č. 8

Zásadním výzkumným problémem bylo, jaké metody výuky vyučující volí při protidrogové prevenci.

Když probíráte téma drogy, jejich nebezpečí, závislost atd., jak výuka probíhá (můžeš zahrnout i více možností)? (Pan/í učitel/ka nám vykládá a my posloucháme, Diskutujeme s paní učitelkou, máme možnost se ptát, co nás zajímá, Na danou otázku diskutujeme mezi spolužáky navzájem, Hrajeme různé scénky, Plníme úkoly, soutěžíme, Přednáší nám odborník na danou problematiku, Můžeme se ptát odborníka, diskutovat s ním, Zpracováváme referáty či projekty, Chodíme na exkurze, Účastníme se besed s lidmi, kteří již zkušenost s drogou měli (např. vyléčení závislí na drogách), Sledujeme filmy, dokumenty týkající se drog, Probíhají u nás tzv. peer programy, jiné (napíš):.....)

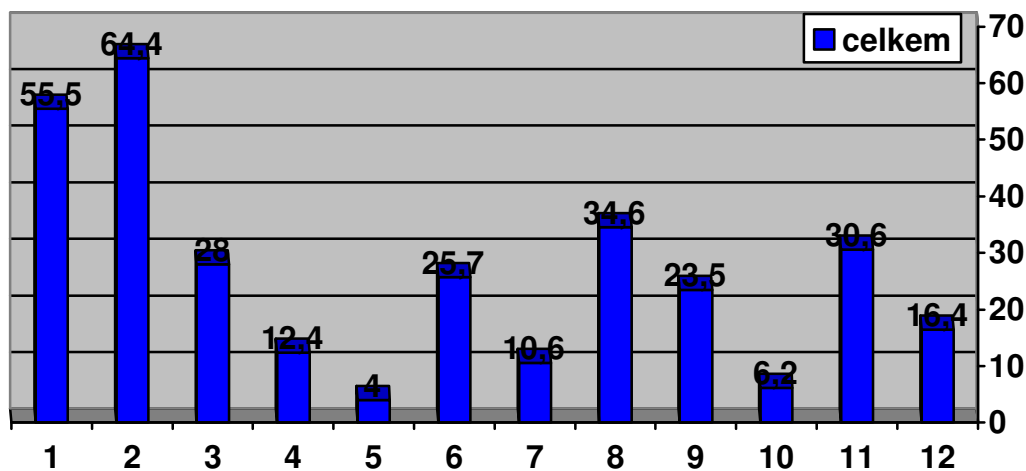
metoda	označení	Celkem (v %)	ml. žáci (v %)	st. žáci (v %)
Výklad	1	55,5	44,4	64,8
Beseda	2	64,4	72,7	58,4
Diskuse	3	28	21,2	33,6
Přednáška odborníka	4	12,4	12,1	12,8
Exkurze	5	4	1	6,4
Peerprogram	6	25,7	27,2	24,8
Didakt. hra	7	10,6	15,1	7,2
Dramatizace	8	34,6	36,3	33,4
Projekty	9	23,5	39,3	11,2
Beseda s odborníkem	10	6,2	7	5,6
Dokumenty	11	30,6	30,3	31,2
Beseda s vyléčenými	12	16,4	3	27,2

Tabulka č. 2

Z tabulky i následujících grafů je zřejmé, že nejčastější metodou protidrogové prevence je podle průzkumu frontální rozhovor (64,4%). Hned v závěsu je výklad učitele (55%) a na třetím místě je pouštění dokumentů (30,6%), tedy metody, kde mají žáci více pasivní roli. Metody, ve kterých jsou více zapojováni žáci, kde přebírají aktivnější roli, nejsou tak četné. Poměrně vysoké procento respondentů (16,4%) vybralo jako možnost besedu s vyléčenými. Z následného rozhovoru s přibližně třiceti respondenty a několika učiteli rodinné a občanské výchovy vyplynulo, že se spíše jednalo o dokumenty s výpověďmi vyléčených narkomanů. Z časových důvodů a pro náročnou organizaci jsou nejméně četné exkurze (vybralo 4% respondentů). Poměrně velká propast je mezi možnostmi „přednáška odborníka“ a „beseda s odborníkem“. Znamená to tedy, že odborník na danou problematiku do školy sice zavítá, ale po přednášce již žáci nemají příliš možnost vyptat se na problémy, které je zajímají. A to je značně zarážející fakt.

Grafické znázornění užitých metod:

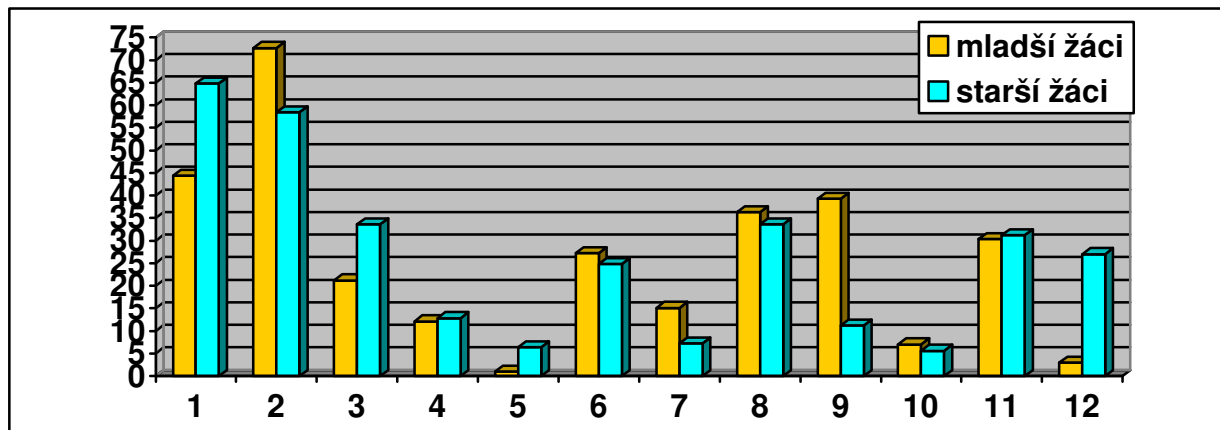
JAKÉ METODY JSOU BĚHEM VÝUKY VOLENY?

Graf č. 9

Rozdíly najdeme i mezi staršími a mladšími žáky. U mladších žáků se užívá více tvořivých metod, žáci jsou více zapojováni a mají aktivnější roli. Zřejmé je to z následujícího grafu.

JAKÉ METODY JSOU BĚHEM VÝUKY VOLENY?

Graf č. 10

Vedle metod obecně jsme se zaměřili konkrétně i na metodu exkurze, zda žáci navštěvují specializovaná centra, pokud ano, jak často, a jaká to jsou.

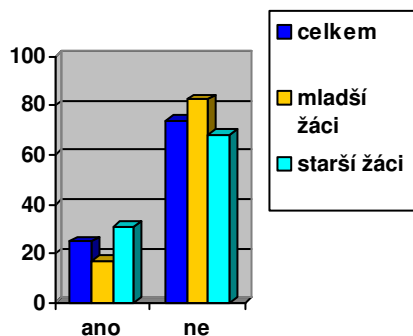
Byl/a jsi se školou někdy v nějakém specializovaném centru, v místě mimo školu, kde jste se bavili o nebezpečí drog a důsledcích vzniku závislosti (např. DROP-IN, ARX atd.)? (Ano

Pokud víš, uveď název centra:.....

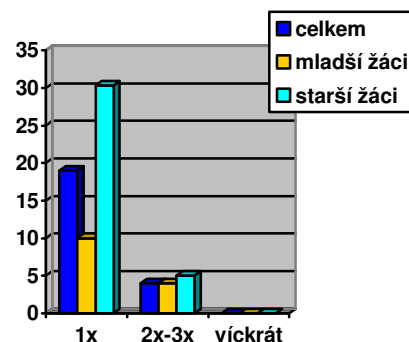
Ne)

Kolikrát jsi takové centrum se školou za poslední rok navštívil/a?

(vůbec, 1x, 2x – 3x, vícekrát)

Graf č. 11

Graf č. 12

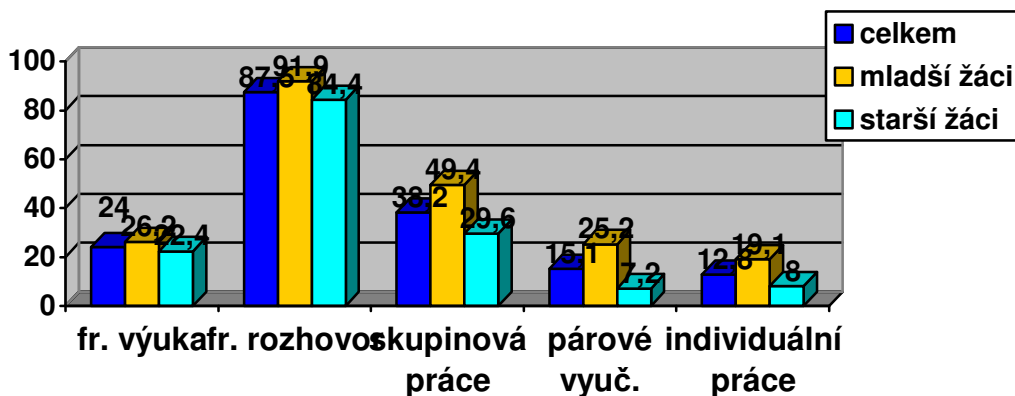
S exkurzemi mají častěji zkušenost starší žáci (což je pochopitelné). Nějaké centrum navštívilo celkem 24,8% žáků; starších z nich bylo dokonce 31,2%. Pokud žáci centrum navštívili, bylo to jedenkrát za školní rok, u 4 až 5% respondentů dvakrát nebo třikrát. Mezi nejčastěji zmiňovanými centry byl Čáp v Liberci.⁵⁸ (80%) u starších žáků ARX a u několika (1%) DROP-IN.

Snažili jsme se osvětlit oblast organizačních forem vyučování a s tím spojená forma interakce, kterou učitelé využívají během výuky.

**Během výuky protidrogové prevence (můžeš zatrhnout více možností):
pouze pasivně posloucháme, posloucháme a diskutujeme s vyučujícím,
pracujeme ve skupinách na zadaných úkolech, projektech, pracujeme
ve dvojicích na zadaných úkolech, projektech, plníme individuální
úkoly, projekty ve škole nebo doma)**

⁵⁸ Centrum času a prostoru v Liberci

JAKÝCH ORGANIZAČNÍCH FOREM SE VE VÝUCE UŽÍVÁ?

Graf č. 13

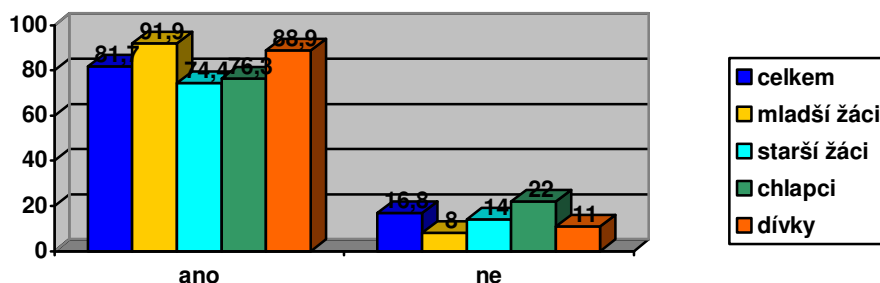
Učitelé nejčastěji volí frontální rozhovor a jak u mladších tak u starších žáků (87,5%). Na druhém místě volí skupinovou práci (38,2%), a to zejména u mladších žáků. Rozdílnost mezi názory chlapců a dívek byly zcela nepatrné.

Zabývali jsme se i nepřímou prevencí, konkrétně zajištěním volnočasových aktivit žákům.

Nabízí škola nějaké volnočasové aktivity, kroužky atd.?

(Ano, Ne)

NABÍZÍ ŠKOLA NĚJAKÉ ZÁJM. ČINNOSTI?

Graf č. 14

Podle žáků nabízí škola více zájmové činnosti žákům mladším (91,9%) než starším (74,4%) a více dívkám (88,9%) než chlapcům (76,3%).

Podle analýzy nabídky aktivit ⁵⁹ ale je pravděpodobně větší problém v informovanosti žáků, protože nabídka všech zkoumaných škol bez výjimky je široká.

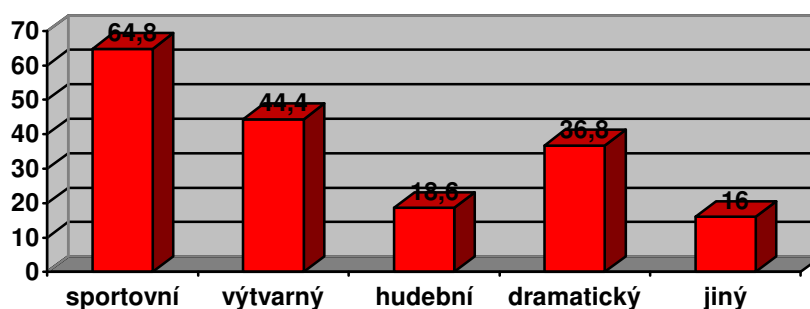
Zajímalo nás mimo jiné rozpětí volnočasových aktivit, jaké konkrétně zájmové činnosti školy nabízejí.

Pokud ano, jaké?

(Sportovní kroužek, Pěvecký kroužek, Keramiku nebo výtvarný kroužek, Dramatický kroužek

Nějaký jiný (napiš jaký))

JAKÉ ZÁJM. ČINNOSTI ŠKOLY NABÍZÍ?

Graf č. 15

Nejčastěji to byly kroužky sportovní (64,4%), dále výtvarné (44,4%), na třetí místě žáci uváděli dramatické kroužky a na posledním místě byl zmíněn zpěv či hudební kroužek. Mezi dalšími činnostmi uváděli žáci počítačové či programovací kroužky a jazykové nebo taneční kurzy.

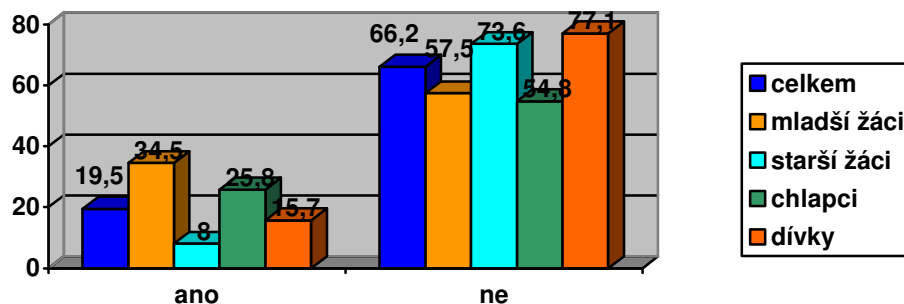
Protože si žáci ve většině případů byli vědomi toho, že pro ně škola organizuje určité zájmové činnosti, zjišťovali jsme, do jaké míry této nabídky žáci využívají, zda se zapojují a navštěvují alespoň jednu aktivitu.

Zapojuješ se do některého kroužku, který ti škola nabízí?

(Ano, Ne, Škola žádný nenabízí)

⁵⁹ informace získané z webových stránek jednotlivých škol

VYUŽÍVAJÍ ŽÁCI ZÁJM. ČINNOSTÍ?

Graf č. 16

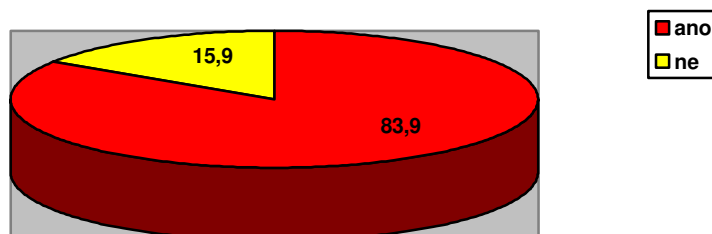
Zjistili jsme, že více zajímají zájmové činnosti mladší žáky (34,3%) než starší (pouze 8% dotázaných) a více chlapce (25,8%) než dívky (15,7%).

Z oblasti organizování volného času jsme se také zaměřili na to, zda mají žáci pocit, že je škola upozorňuje na ostatní kulturní či sportovní akce, které v okolí školy právě probíhají.

Upozorňuje tě škola na sportovní, kulturní, společenské nebo jiné akce, které se konají v okolí vaší školy?

(Ano, Ne)

UPOZORŇUJE ŠKOLA NA KULTURNÍ A SPORTOVNÍ AKCE V OKOLÍ ŠKOLY?

Graf č. 17

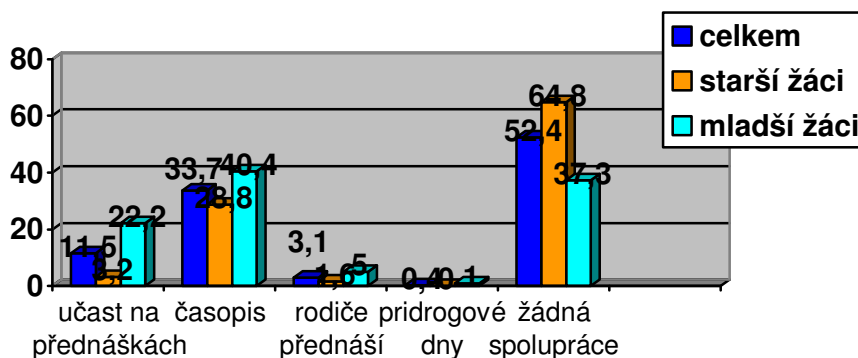
Zcela výjimečně byl poměr mezi mladšími a staršími i mezi dívkami a chlapci téměř vyrovnán. 83,1 – 85% respondentů si je tohoto vědoma; vnímá upozornění ze strany školy.

S uspořádáním volného času částečně souvisí i další výzkumný problém. Na smysluplném využití volného času by se totiž měla podílet nejenom škola, ale zároveň i rodiče. Nás zajímalo, jestli rodina žáků nějak spolupracuje se školou přímo v rámci protidrogové prevence.

Organizuje škola pro rodiče některé z těchto akcí, které jsou zaměřené na protidrogovou prevenci? (můžeš zatrhnout i více odpovědí)

Škola pořádá pro rodiče přednášky o drogové problematice, informuje rodiče prostřednictvím letáků či školního časopisu, Někteří z rodičů chodí sami do školy přednášet (lékaři, psychologové), Někteří z rodičů se zapojují do tzv. protidrogových dnů, Rodiče se zapojují jinak (napíš jak) Rodiče se do protidrogové prevence, kterou vede škola, vůbec nezapojují)

ZAPOJUJÍ SE RODIČE DO PROTIDROGOVÉ PREVENCE?

Graf č. 18

11,5% respondentů uvedlo, že jejich rodiče navštěvují přednášky či informativní programy, které pro ně škola pořádá. Rodiče tří procent dotazovaných se na organizaci přednášek samo podílí. Celých 33% rodičů

žáků je o problematice prevence informováno prostřednictvím časopisů či letáků, které vydává škola a méně než půl procenta rodičů spoluorganizuje protidrogové dny. Celých 52,4% rodičů se školou nespolupracuje vůbec. Rozdíly mezi rodiči mladších a starších žáků jsou markantní.

K protidrogové prevenci tvoří nedílnou součást vytváření zdravých pravidel a jejich dodržování. Ve školním prostředí jsou základní pravidla dána školním řádem, popřípadě dalšími dílčími pravidly například jednotlivých učeben nebo tříd. Zajímalo nás, zda si jsou žáci vědomi pravidel, která upravují jejich vztah k návykovým látkám.

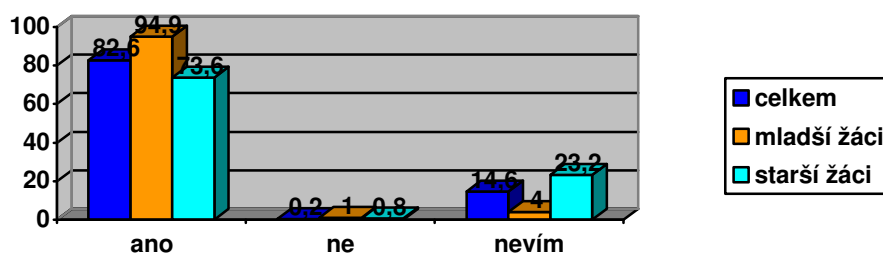
Zkus si vzpomenout na váš školní řád. Je v něm nějaký zákaz, který by se týkal požívání návykových látek (cigaret, alkoholu...)?

(Ano, Ne, Nevím

Pokud o nějakém zákazu ve školním řádu víš, jak přibližně zní?

.....)

VĚDÍ ŽÁCI O NAŘÍZENÍ ŠKOLNÍHO ŘÁDU, KTERÉ SE TÝKÁ NÁVYKOVÝCH LÁTEK?

Graf č. 19

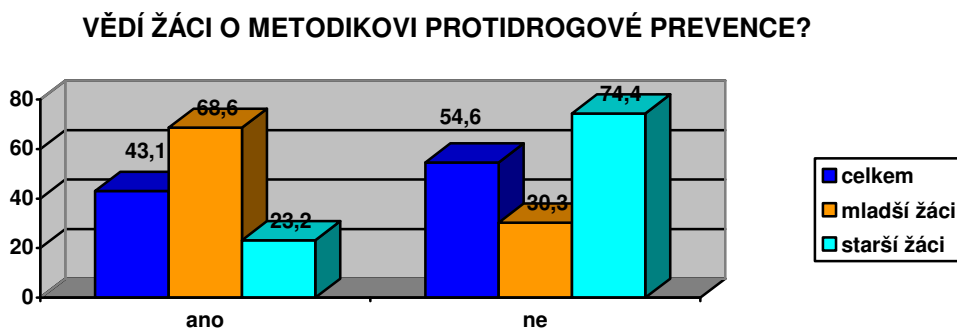
Většina žáků – to zejména ze šestých a sedmých tříd – si na některá pravidla ohledně návykových látek vzpomněla. Celých 23% žáků osmých a devátých tříd neví, co jejich školní řád říká. Povědomí chlapců a dívek o školním řádu je přibližně stejné. Ale přestože všechny školy bez výjimky uvádí ve školním řádu absolutní zákaz požívání návykových látek obecně, žáci si tento zákaz spojují pouze s prostředím školy – tedy pouze v budově

školy či na akcích, které škola pořádá (58% respondentů). O úplném zákazu se zmínilo pouze (10%).

Každá škola má povinnost mít svého koordinátora či metodika protidrogové prevence, který jednak zajišťuje vhodnou protidrogovou prevenci na škole a dále pracuje s rizikovými jedinci, spolupracuje se speciálními zařízeními a hlavně je k dispozici všem žákům, kteří mají jakýkoli problém s návykovými látky u sebe nebo u blízké osoby. Zajímalo nás, zda o koordinátorovi žáci vědí.

Na některých školách působí člověk (často jeden z učitelů), který se více věnuje otázkám drog, připravuje pro žáky protidrogové programy a ke kterému žáci mohou přijít, pokud mají oni sami nebo někdo z jejich okolí problém s drogou. Takovému člověku se říká koordinátor protidrogové prevence. Působí i u vás na škole někdo takový?

(Ano, Ne)

Graf č. 20

Průměrně je koordinátor znám 43,1 % žáků, což je velmi malé číslo. Více je znám mladším žákům. Poměr mezi odpověďmi chlapců a dívek je zanedbatelný.

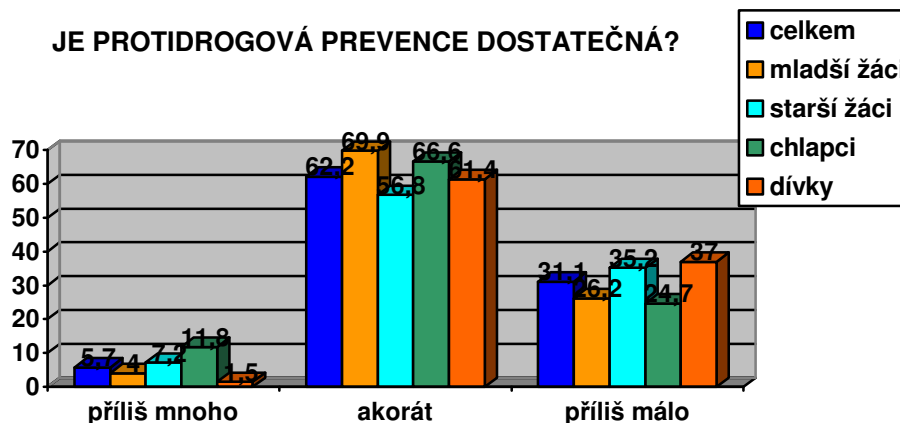
9.2 Představy žáků o ideální protidrogové prevenci

V této druhé průzkumné části se budeme snažit popsat, jaké metody formy a jaká další specifika by žáci volili jako nejlepší pro protidrogovou prevenci. Tato část má být zároveň návodná, jak by se dala prevence uzpůsobit podle žáků, aby dosahovala co nejvyšší efektivity. Zaměřili jsme se i na rozdílnosti v představách dívek a chlapců a také v představách mladších a starších žáků. Předpokládáme, že zde budou rozdílnosti zřetelnější než u části první, která pouze mapovala pohled žáků na prevenci takovou, jaké v současnosti na jejich školách je.

Zaměříme se opět na první z průzkumných problémů a tím bylo časové rozvržení prevence. Je podle žáků dostatečná? Věnovali by jí více, nebo naopak méně prostoru, než je tomu v současnosti?

Myslíš, že se tématu drog věnujete dostatečně?

(Věnujeme se mu příliš, bylo by lepší, věnovat se mu méně, Věnujeme se mu akorát, Věnujeme se mu příliš málo (nebo vůbec), bylo by lepší, věnovat se mu více)

Graf č. 21

Většina respondentů (62,2%) se domnívá, že protidrogová prevence je dostatečná, tedy že jejich škola věnuje prevenci dostatečnou a odpovídající pozornost. Ostatní žáci, kterým se četnost prevence nejeví jako zcela ideální by ve většině případů (31,1% všech dotázaných) četnost

prevence zvýšili. Pouze 5,7% respondentů uvedlo, že tomuto tématu věnují příliš mnoho prostoru.

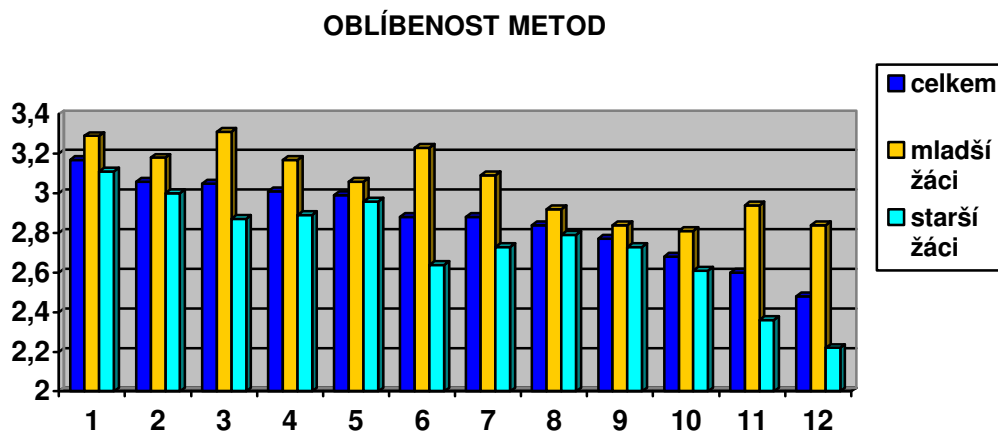
Vraťme se opět k užívaným metodám protidrogové prevence. Pokoušeli jsme se dozvědět, jaké metody by žáci volili spíše, k jaké prevenci by byli vstřícnější a jaká prevence by tím pádem byla i efektivnější.

Ohodnot' jednotlivé možnosti podle toho, jak by tě nejvíc bavily. V každém řádku vyznač vždy jednu odpověď'.

Přednáška od paní učitelky	Velmi baví	Spíše baví	Spíše nebaví	Vůbec nebaví
Diskuse s paní učitelkou	Velmi baví	Spíše baví	Spíše nebaví	Vůbec nebaví
Diskuse se spolužáky	Velmi baví	Spíše baví	Spíše nebaví	Vůbec nebaví
Scénky	Velmi baví	Spíše baví	Spíše nebaví	Vůbec nebaví
Úkoly a soutěže	Velmi baví	Spíše baví	Spíše nebaví	Vůbec nebaví
Přednáška od odborníka	Velmi baví	Spíše baví	Spíše nebaví	Vůbec nebaví
Diskuse s odborníkem	Velmi baví	Spíše baví	Spíše nebaví	Vůbec nebaví
Tvorba referátů a projektů	Velmi baví	Spíše baví	Spíše nebaví	Vůbec nebaví
Exkurze	Velmi baví	Spíše baví	Spíše nebaví	Vůbec nebaví
Besedy s lidmi se zkušeností s drogou	Velmi baví	Spíše baví	Spíše nebaví	Vůbec nebaví
Filmy a dokumenty	Velmi baví	Spíše baví	Spíše nebaví	Vůbec

	baví			nebaví
Peer programy	Velmi baví	Spíše baví	Spíše nebaví	Vůbec nebaví

Tabulka č. 3

Graf č. 22

V následujících tabulkách bude ještě patrnější, jaké metody by žáci volili:

- 1 = vůbec nebaví
- 2 = příliš nebaví
- 3 = docela baví
- 4 = velmi baví

Metoda	Umístění- celkem	Bodové hodnocení
Exkurze	1	3,17
Diskuse	2	3,06
Dokumenty	3	3,05
Dramatizace	4	3,01
Beseda s vyláčenými	5	2,99
Didaktická hra	6	2,88
Beseda s učitelem	7	2,88
Beseda s odborníkem	8	2,84
Přednáška odborníka	9	2,77
Peerprogramy	10	2,68
Výklad	11	2,60

Projekty	12	2,48
-----------------	----	------

Tabulka č. 4

Metoda	Umístění–ml. Žáci	Bodové hodnocení
Dokumenty	1	3,31
Exkurze	2	3,29
Didaktická hra	3	3,23
Diskuse	4	3,18
Dramatizace	5	3,17
Beseda s učitelem	6	3,09
Beseda s vyláčenými	7	3,06
Výklad	8	2,94
Beseda s odborníkem	9	2,92
Projekty	10	2,84
Přednáška odborníka	11	2,83
Peerprogramy	12	2,81

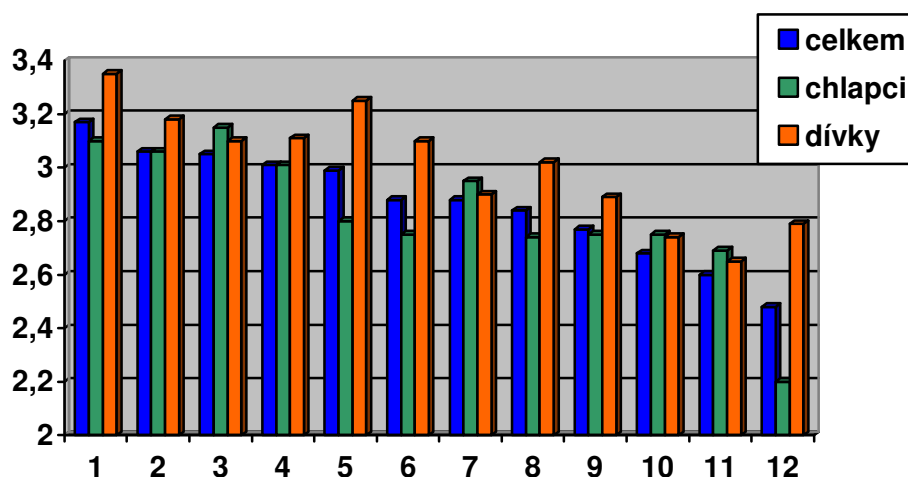
Tabulka č. 5

Metoda	Umístění–st. žáci	Bodové hodnocení
Exkurze	1	3,11
Diskuse	2	3,00
Beseda s vyláčenými	3	2,96
Dramatizace	4	2,89
Dokumenty	5	2,87
Beseda s odborníkem	6	2,79
Přednáška odborníka	7	2,73
Beseda s učitelem	8	2,73
Didaktická hra	9	2,64
Peerprogramy	10	2,61
Výklad	11	2,36
Projekty	12	2,22

Tabulka č. 6

Tabulka i graf jasně ukazují preference žáků obecně, mladších i starších žáků zvlášť. Je pochopitelné, že tvořivější metody jsou u žáků mladších označeny za lepší. Poměrně překvapivé je nízké umístění projektového vyučování. Domníváme se, že (stejně jako peerprogramy) je to metoda, která není příliš často do protidrogové prevence zařazována.⁶⁰ Žáci s těmito dvěma metodami nemají vlastní zkušenost a jejich hodnocení tedy může být tímto faktem ovlivněno.

Velmi tvořivé metody, tedy didaktická hra a dramatizace byly hodnoceny nejrozporuplněji. Záleží pravděpodobně na osobnosti žáka, zda tyto metody hodnotí výrazně kladně nebo výrazně záporně. Za povšimnutí stojí hodnocení mladších žáků, kteří viditelně pozitivněji hodnotí výklad vlastního učitele než odborníka „zvenčí“.

Graf č. 23

Metoda	Umístění-chlapci	Bodové hodnocení
Dokumenty	1	3,15
Exkurze	2	3,10
Diskuse	3	3,06
Dramatizace	4	3,01
Beseda s učitelem	5	2,95
Beseda s vyláčenými	6	2,80

⁶⁰ dokazuje to i graf užitých metod během protidrogové prevence

Peerprogramy	7	2,76
Didaktická hra	8	2,75
Přednáška odborníka	9	2,75
Beseda s odborníkem	10	2,74
Výklad	11	2,69
Projekty	12	2,20

Tabulka č. 8

Metoda	Umístění-dívky	Bodové hodnocení
Exkurze	1	3,35
Beseda s vyláčenými	2	3,25
Diskuse	3	3,18
Dramatizace	4	3,11
Didaktická hra	5	3,10
Dokumenty	6	3,10
Beseda s odborníkem	7	3,02
Beseda s učitelem	8	2,90
Přednáška odborníka	9	2,89
Projekty	10	2,79
Peerprogramy	11	2,74
Výklad	12	2,65

Tabulka č. 9

Dívky celkově hodnotily veškeré metody pozitivněji než chlapci. Raději mají metody, které jim umožňují aktivnější činnost (to je patrné zejména u umístění didaktické hry, projektů, diskusních technik a naopak u umístění výkladu). Nejlépe dopadla podle očekávání exkurze, která bývá vždy kladněji hodnocena zejména pro svůj emocionální zážitek.

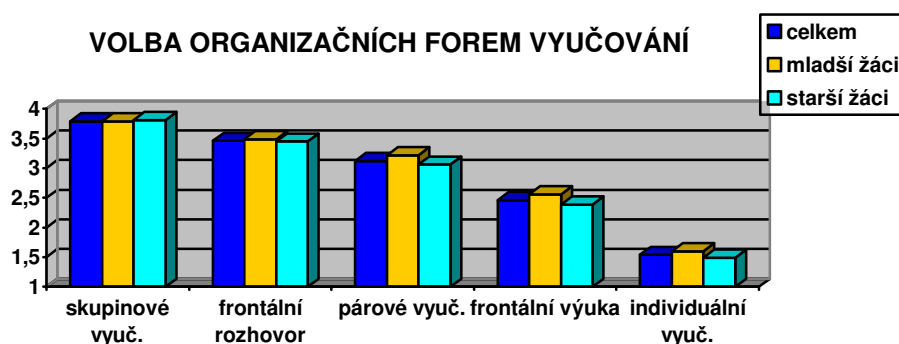
S volbou metod také blízce souvisí organizační formy vyučování a formy interakce. Již jsme zmiňovali, jaký způsob interakce volí podle žáků

učitelé nejčastěji. Nyní se zaměříme na to, jaké interakci by žáci dali přednost.

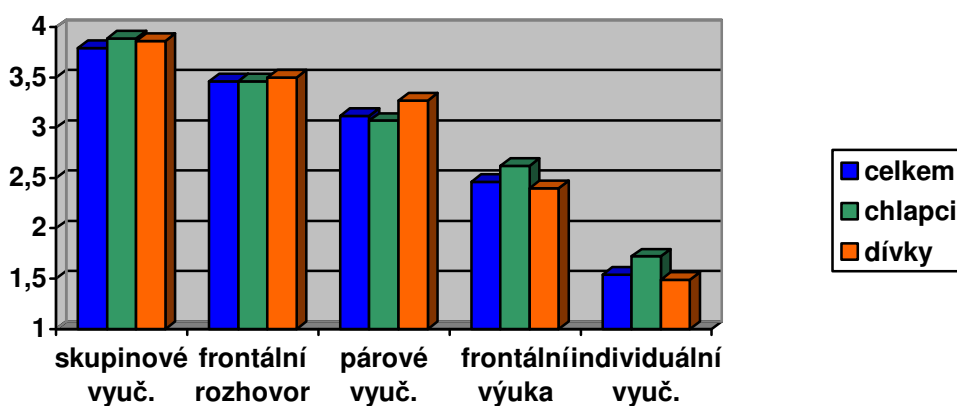
Srovnej jednotlivé formy výuky podle toho, jak by tě bavily podle pravidla 1.= baví mě nejvíc; 5= baví mě nejméně. Neopisuj celý název, na linku uveď pouze písmeno.

(pasivní poslech, pasivní poslech s diskusí (s reakcemi na slyšené), práce ve skupinách, práce ve dvojicích, samostatná (individuální) práce

1. ____ 2. ____ 3. ____ 4. ____ 5.____)

Graf č. 24

Graf č. 24

Odpovědi u chlapců a dívek a u mladších a starších žáků se téměř nelišily, jak je vidět z grafů. Nejraději mají žáci skupinovou práci, tedy intenzivnější interakci a spolupráci ve výuce. Následuje frontální neboli

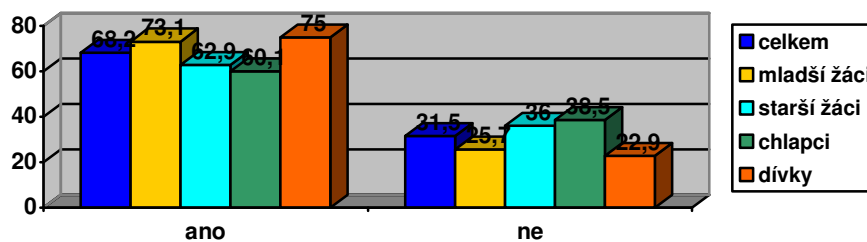
řízený rozhovor, během kterého žáci diskutují s učitelem i mezi sebou vzájemně. Následuje párové vyučování, které bývá považováno za efektivnější než skupinová práce, protože je při něm lépe zajištěno maximální zapojení všech žáků. Předposlední je klasická frontální výuka, během které je žák pasivní a interakce je minimální. Nejméně často žáci volili možnost individuální práce, kde je sice zapojení maximální, ale interakce opět minimální (záleží ovšem také na kvalitě hodnocení – při skupinovém hodnocení interakce stoupá). Je zajímavé, že nejlépe hodnocená je skupinová práce, i když projekty jako metoda, které bývají nejčastější náplní skupinové práce, zcela propadly. Je to pravděpodobně špatným výkladem pojmu projekt.

V první části průzkumu jsem se zabývali organizací volného času žáků, zda jej škola nějak organizuje, jaké zájmové činnosti nabízí a zda se do nich žáci zapojují. Nyní by nás zajímalo, zda žáci pokládají nabídku volnočasových aktivit za dostatečnou.

Je nabídka volnočasových aktivit, které zprostředkovává škola, dostatečná?

(Ano, Ne)

POVAŽUJÍ ŽÁCI NABÍDKU VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT ZA DOSTATEČNOU?

Graf č. 25

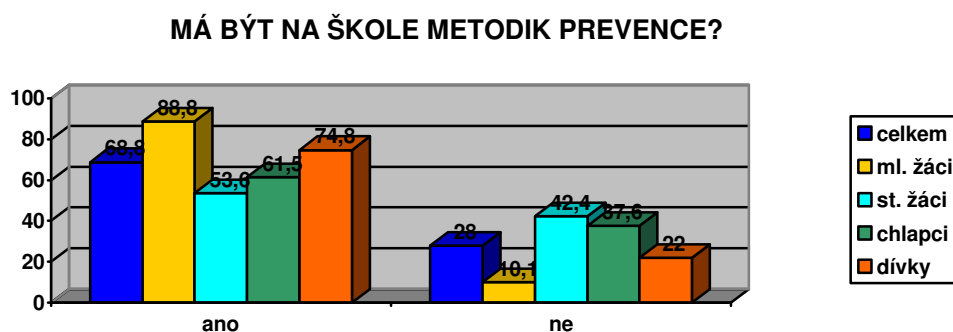
Více než dvě třetiny dotazovaných považují nabídku zájmových činností za dostatečnou. Za nedostačující ji označují zejména respondenti, kteří o širší nabídce své školy pravděpodobně nemají přílišné povědomí, protože uváděli, že jejich škola kroužky nenabízí vůbec či pouze jeden.

Nejvíce by žáci uvítali doplnění kroužků v oblasti sportu (lezení na umělé stěně, plavání, aerobic, tanec) a počítačů (internet, programování, hry). Za dostačující považují nabídku školy zejména dívky (75% oproti 60,1% u chlapců) a mladší žáci (73,1% oproti 62,9% u starších žáků).

V poslední části průzkumu se zaměříme na vedoucího protidrogové prevence. Velmi důležitým člověkem na škole je metodik prevence. Z průzkumu vyplynulo, že více než pětina dotazovaných o jeho existenci na škole nevěděla. Pokusili jsme se zjistit, zda žáci metodika prevence považují za důležitého, zda si myslí, že by na škole měl být.

Považuješ za důležité, aby takový člověk⁶¹ na škole byl?

(Ano, Ne)

Graf č. 26

Z grafu je zřejmé, že více než dvě třetiny respondentů považují existenci metodika protidrogové prevence na škole za nutnou nebo alespoň za prospěšnou. Tento názor výrazně více zastávají mladší žáci (88,8%) než starší (pouze 63,6%) a více dívky (74,8%) než chlapci (64,5%). Zároveň jsme zjistili, že více potřebný je metodik pro žáky, kteří o jeho existenci na škole vědí než ti, kterým není jeho existence známá.

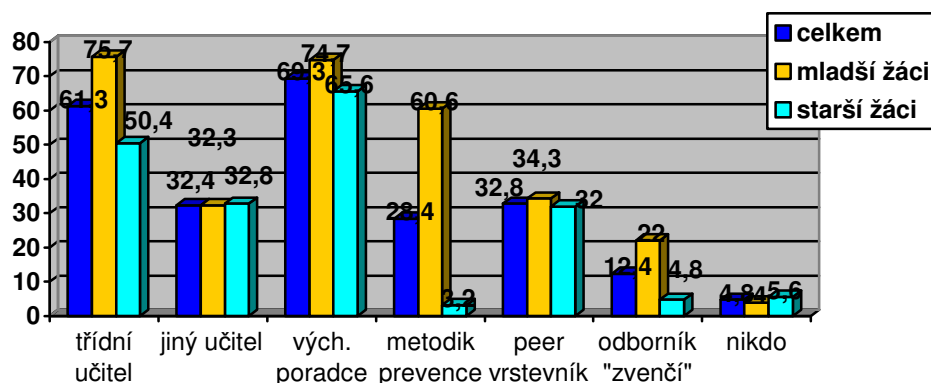
⁶¹člověk, který se více věnuje otázkám drog, připravuje pro žáky protidrogové programy a ke kterému žáci mohou přijít, pokud mají oni sami nebo někdo z jejich okolí problém s drogou. Takovému člověku se říká koordinátor protidrogové prevence.

Důležitou otázkou také je, ke komu mají žáci největší důvěru. Školám by tato informace měla být známá, aby tomuto člověku posílili postavení v rámci prevence, protože důvěra je jedním z nejdůležitějších aspektů v rámci prevence.

S kým se ve škole o drogách můžeš bavit? (můžeš zaškrtnout i více odpovědí)

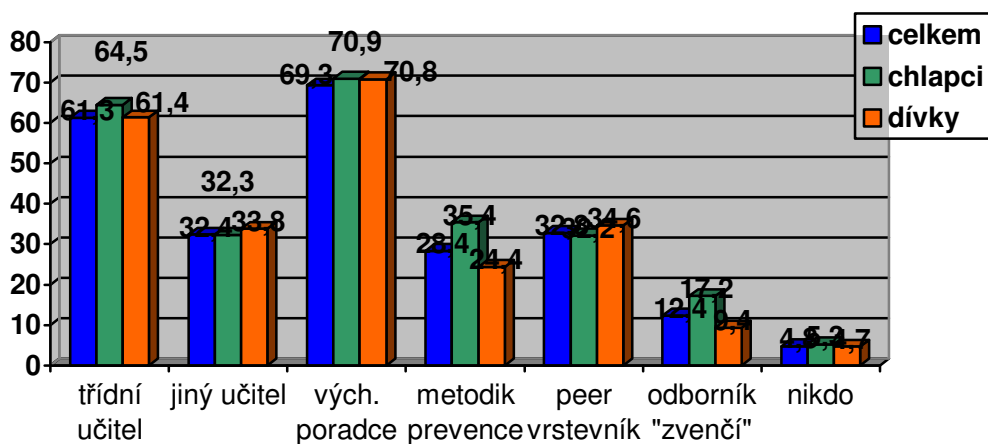
(S třídním učitelem, S nějakým jiným učitelem, S výchovným poradcem, S koordinátorem protidrogové prevence, S vrstevníkem, spolužákem, který je v otázkách drog proškolený na kurzu, S odborníkem, který do školy pravidelně dochází, S někým jiným (napíš, kdo to je):, S nikým)

KOMU ŽÁCI NEJVÍCE DŮVĚŘUJÍ?

Graf č. 27

Z grafu je zřejmé, že největší důvěře se na školách těší výchovný poradce (69,3%) v těsném předstihu před třídním učitelem (61,3%). Je dobré, že procento žáků, kteří si nevybudovali důvěru k nikomu je poměrně malé (méně než 5%). Za povšimnutí stojí propastný rozdíl v důvěře k metodikovi prevence u mladších a starších žáků. Je to dáno i tím, že starší žáci méně vědí o existenci preventisty a také ho považují za méně důležitého. Mladší žáci obecně více důvěřují pedagogickým i nepedagogickým pracovníkům. Poměr mezi dívkami a chlapci je patrný v následujícím grafu:

Graf č. 28

Jak je zřejmé, tak podíl mezi odpověďmi chlapců a dívek je zcela nepatrný. Nejvíce opět důvěřují výchovnému poradci a třídnímu učiteli.

Protože žáci důvěru mají, pokusili jsme se zjistit, zda tohoto pocitu někdy využili, zda se soukromě (mimo vyučování) s někým z pedagogických i nepedagogických pracovníků bavili. Ptali jsme se pouze obecně, kdo to byl, nezajímala nás konkrétní jména. V této otázce jsme znovu zdůraznili možnost neodpovídat. Této možnosti využilo asi pouze 2% respondentů.

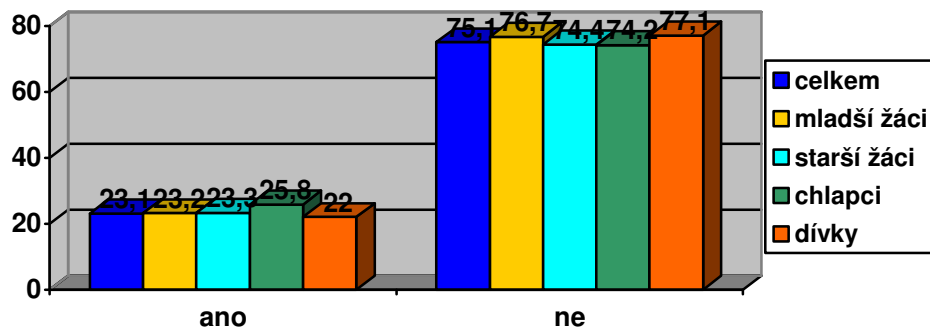
Už ses s někým z nich opravdu o drogách bavil? (nepočítá se povinná diskuse v rámci vyučování).

(Ano, Ne)

Pokud ano, kdo to byl (ne jmenovitě, stačí pouze obecně: např.: třídní učitel, výchovný poradce atd.)? !! pokud ti otázka připadá příliš osobní, nemusíš na ni odpovídat

(napiš):.....

BAVILI SE ŽÁCI O PROBLEMATICE DROG MIMO VYUČOVÁNÍ?

Graf č. 29

Tři čtvrtiny žáků neměli potřebu nikoho z pedagogických pracovníků oslovit mimo výuku (celkem 75,1%) 23,1% dotazovaných naopak nějakého pedagogického pracovníka vyhledalo. Již jsme dále nezjišťovali, zda se žáci se svými problémy či otázkami obraceli jinam – na rodinu, přátele či specializovaná centra, linky bezpečí apod.

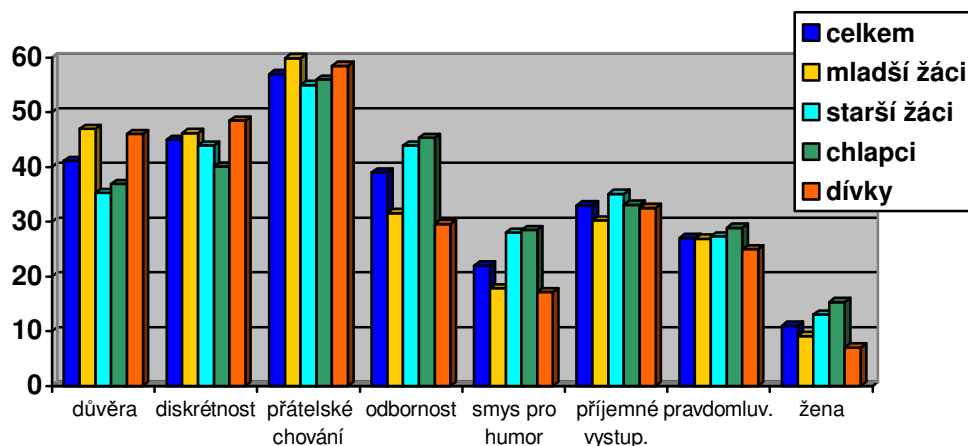
Pokud žáci někoho s problémy s drogami ve svém okolí navštívili, byl to nejčastěji výchovný poradce (45%) nebo třídní učitel (27,5%). Často žáci uváděli, že se svěřují více rodičům či přátelům nebo partě.

Poslední otázka se týkala vlastností vedoucího protidrogové prevence, toho, jaký by měl být, jaké by měl mít vlastnosti a jak by se měl k žákům chovat, aby si dokázal vzbudit důvěru a vypěstovat vřelý vztah.

Jaké vlastnosti by měl mít učitel, se kterým bys mohl/a otevřeně hovořit o osobních, citlivých tématech (a zejména o otázkách návykových látek)? Napiš podle tebe 3 nejdůležitější vlastnosti:

1. _____
2. _____
3. _____

JAKÉ JSOU NEJDŮLEŽITĚJŠÍ VLASTNOSTI (SCHOPNOSTI) VEDOUcíHO PREVENCE?

Graf č. 30

Mezi vlastnosti, které byly nejčastěji zmiňovány, patří zejména diskrétnost učitele a umění udržet tajemství (45%), umění vzbudit u žáků důvěru (41%), přátelské chování (57%), schopnost být odborníkem ve svém oboru, mít aktuální informace a výborný přehled (39%), smysl pro humor (22%), učitel by nikdy neměl lhát svým žákům (27%), měl by být milý (33%) a 11% respondentů uvedlo, že by to měla být žena. Dívky a mladší žáci více potřebují jako vedoucího protidrogové prevence člověka, který u nich vzbudí důvěru a je diskrétní. Pro chlapce a starší žáky je naopak důležitější, aby učitel byl odborník, aby byl přátelský a měl smysl pro humor.

9.3 Informovanost žáků o otázkách návykových látek

V poslední části průzkumu jsme se zaměřili na věrohodnost a míru vypovídací hodnoty žáků. Měřili jsme ji pomocí otázek, které zjišťovali stav informací a vědomostí žáků. Dotazník obsahoval tři otázky:

Víš, kdo nebo co je streetworker?

(Ano (napíš, kdo je)

Nevím)

Tato otázka byla pro žáky náročná, správně odpovědělo pouze 4,8% respondentů, většinou z vyšších ročníků. Ze žáků, kteří odpovídali, že se

prevenci věnují ve škole minimálně (1x za rok nebo vůbec) správně odpovědělo méně než 1% žáků.

Druhá otázka se týkala rozdělení drog na tvrdé a měkké:

Napiš dva příklady měkkých drog:

1.

2.

Napiš dva příklady na tvrdých drog:

1.

2.

Zde většina žáků obstála lépe. Měkké drogy uvedlo správně 53,5% respondentů, opět starší žáci byli úspěšnější. Nejčastější chybou bylo řazení alkoholu mezi měkké drogy. Příklady tvrdých drog uvedlo správně 73,7% respondentů. Podíl správných odpovědí žáků, kteří považovali prevenci za kvalitní (ve vztahu ke svým odpovědím) byl u měkkých drog 71,8% a u tvrdých drog dokonce 87%.

Třetí otázka se ptala na rozdělení legálních a nelegálních drog:

20. Pokus se následující drogy rozdělit na legální a nelegální: marihuana, heroin, alkohol, pervitin, kokain, lysohlávky, tabák (cigarety), káva.

Drogy legální	Drogy nelegální

Drogy legální uvedlo správně 79,1% a drogy nelegální dokonce 92% všech respondentů. Nejčastějším problémem bylo špatné řazení lysohlávek, neboť někteří žáci je považovali za legální drogu. U této otázky nebyl příliš patrný

rozdíl mezi žáky, kteří mají nebo nemají podle svého mínění kvalitní prevenci na škole. Rozdíly byly v řádu jednoho až dvou procent.

Je jisté, že žáci mohou mít načerpané informace z mnoha jiných zdrojů, než kterým je škola. V tomto případě se ale ukázalo, že žáci považující prevenci za kvalitní nebo poměrně kvalitní mají také vyšší znalosti o návykových látkách než žáci ostatní.

10. Diskuse

Cílem průzkumu bylo zjistit, jaká je na současných školách v Libereckém kraji protidrogová prevence, jak ji žáci vnímají a jaké změny by učinili. Pokusili jsme se zjistit:

- a) jaká je protidrogová prevence na 2. stupni základní školy z pohledu žáků?
- b) Jak by si žáci na 2. stupni základní školy protidrogovou prevenci představovali?

V průzkumu jsme se zaměřili zejména na metody a organizační formy výuky, ale zajímali jsme se i o vedoucího protidrogové prevence, prevenci nespécifickou či spolupráci školy s jinými institucemi v rámci prevence apod. Zajímalo nás, jaké existují rozpory či rozdíly pohledů v závislosti na pohlaví a věku respondentů.

Jak již bylo řečeno výše, pro průzkum jsme si zvolili metodu dotazníku. Dotazník je metoda, která umožňuje získat informace od velkého počtu respondentů najednou a poměrně jednoduše shromáždit velké množství dat. Snažili jsme se, aby byl dotazník co nejvíce vypovídající, snažili jsme se o co nejvyšší míru objektivitu. Na její zvýšení měly zásadní vliv zejména tři faktory:

- zkoumaný vzorek byl velký, podařilo se získat informace od 420 respondentů v Libereckém kraji. Rozvržení mezi chlapci a dívkami bylo poměrně vyrovnané a stejně tak věkové rozvrstvení dotazovaných.

- Samotnému výzkumu předcházela předvýzkum, který zjišťoval, zda je dotazník postaven srozumitelně a přiměřeně k věku dětí a zda žáci nebudou mít problémy s interpretací jednotlivých otázek.
- Třetím faktorem, který zvýšil objektivitu, bylo utřídění nejasností z analýzy výsledků dotazníku formou rozhovorů s učiteli občanské či rodinné výchovy či bloku člověk a zdraví (popřípadě i člověk a společnost), s metodiky protidrogové prevence a s výchovnými poradci. Tito pedagogičtí pracovníci částečně pomohli osvětlit body, které nebyly jednoznačné (například již zmiňované velké procento odpovědí žáků ohledně používané metody besedy s osobami vyláčenými ze závislosti na návykových látkách).

Jsme i ale vědomi i faktorů, které mohly mít na objektivitu naopak negativní vliv. Je to zejména fakt, že v průzkumu dominovala jedna metoda, z níž jsme získali největší sumu informací. Rozhovor byl metodou pouze doplňující a vyjasňující problematiku data. Tento nedostatek je způsoben zejména velikostí zkoumaného vzorku; nebylo bohužel v možnostech této práce zařadit v odpovídajícím rozsahu i rozhovor či jiné, další metody.

Druhým faktorem je povaha samotných respondentů. Je důležité si uvědomit, že jedinci ve starším školním věku mají zvýšenou kritičnost ke svému okolí, zejména k institucím a svoji osobu častěji vyzdvihují nebo naopak podceňují. Nejsou schopni zcela objektivně hodnotit, a to nejen v závislosti na věku, ale také z důvodu své role v rámci výuky – tím, že jsou žáky a jsou neustálými účastníky pedagogické činnosti, nejsou a nemůžou být schopni se zcela odpoutat a nahlížet realitu objektivně. I tím může být výsledek průzkumu ovlivněn.

Třetí bodem, které je nutné zmínit, je fakt, že dotazník nebyl standardizován. Ale ani to není v možnostech této práce.

Přestože jsme se o to snažili, výzkumný vzorek nebyl zcela reprezentativní. Snažili jsme se o rozložení respondentů do všech věkových skupin, rovnoměrně mezi pohlaví. Průzkum jsme dělali na menších i větších školách a v menších i větších městech. V možnostech této diplomové práce

ale nebylo možné oslovit respondenty z celé republiky, zaměřili jsme se proto pouze na Liberecký kraj.

11. Závěr průzkumu

Pomocí dotazníku jsme se pokusili osvětlit, jaký je podle žáků současný stav protidrogové prevence na základních školách a také jaké představy o prevenci žáci mají. Zjišťovali jsme, jak se liší názory a pohledy chlapců a dívek a také žáků starších a mladších.

Jedním ze zjištění průzkumu bylo, že v nadpoloviční většině výukových hodin protidrogové výchovy nedochází k velkým odchylkám a modifikacím oproti jiné výuce. Prostor nebývá přizpůsobován potřebám protidrogové prevence. Pouze v méně než čtvrtině případů je nějak měněn oproti běžným zvyklostem. Stejně tak je tomu s časem. Pouze výjimečně je upravován jinak než do běžných pětáctyřicetiminutových vyučovacích hodin. Přesto se začínají objevovat určité změny, a to více u mladších žáků – některé školy začínají vytvářet tzv. protidrogové dny: zkušenost s nimi má již čtvrtina mladších žáků, ale pouze každý osmý starší žák. Žáci v téměř dvou třetinách považují četnost protidrogové prevence za dostatečnou, přestože většina žáků uvádí, že se tématům návykových látek věnují jedenkrát za pololetí. Podle průzkumu je u mladších žáků prevence čtenější (téměř třetina odpověděla že se daná témata objevují jednou za měsíc) a mladší žáci ji také považují za dostatečnější. Jak jsme předpokládali, nejčastěji zasahuje prevence do výchovných předmětů (rodinné a občanské výchovy); se zaváděným Rámcovým vzdělávacím programem ale otázka, v jakých vyučovacích předmětech je protidrogová prevence realizována, není klíčová a existuje předpoklad, že se spektrum bloků, do kterých prevence bude zasahovat, bude měnit.

Všimneme-li si metod, které byly klíčovým tématem průzkumu, zjistíme, že nejčastěji užívají učitelé (podle mínění žáků) metody, které příliš aktivně žáky nezapojují. Mezi nejčastěji zmiňované metody patří totiž výklad či přednáška odborníka, sledování dokumentů a z metod více zapojujících žáky pak diskuse. Jako problematické se nám zejména jeví, že

žáci mají pocit, že po přednášce externího odborníka není vždy prostor pro besedu, což celou metodu značně degraduje. Tvořivější metody (například didaktická hra či dramatizace) jsou čteněji užívány ve výuce mladších žáků. Mezi nejméně užívané řadí žáci exkurzi, což je kvůli časové, organizační i finanční náročnosti této metody pochopitelné. Mezi metody se střední četností jsou uváděny peerprogramy a projekty. Poměrně vysoké procento žáků označilo také besedu s vyléčenými, ale z následného rozhovoru s vedoucími protidrogové prevence vyplynulo, že se jedná spíše o výpověď vyléčených osob v dokumentárních filmech. Pokud se týká oblíbenosti jednotlivých metod, setkáme se s velmi rozdílnými odpověďmi mezi chlapci a děvčaty i mezi mladšími a staršími žáky. Obecně jednou z nejoblíbenějších metod je exkurze. Chlapci veškeré metody hodnotí hůře než dívky a mají v oblibě o něco více diskusní a přednáškové metody (diskuse, besedy, sledování dokumentů) oproti dívkám, které o něco lépe hodnotí aktivnější a tvořivější metody (dramatizace, didaktická hra, projekty). Je pochopitelné, že tyto tvořivější metody by častěji volili také mladší žáci. Tyto aktivní metody však získávaly nejrozporuplnější hodnocení a z toho usuzujeme, že záleží nejen na pohlaví a věku jedince, ale i na jeho osobnosti. Je zajímavé, že bez rozdílu věku a pohlaví jsou téměř nejméně oblíbené projekty. Ale protože se jedná o metodu, která je podle žáků reálně zařazována pouze ve čtvrtině případů, domníváme se, že se jedná spíše o malou zkušenost s touto metodou a chybné představy o ní.

Pokud se zaměříme na organizační formy vyučování a s nimi spojené formy interakce během výuky, musíme konstatovat, že nejčastěji žáci uvádějí, že učitelé využívají frontálního vyučování s nižší mírou interakce, a to formou rozhovoru. Interakce tedy nejsilněji probíhá mezi učitelem a žákem, v menší míře mezi žáky. Druhou nejčtenější formou je skupinová práce, ve které je již interakce velmi silná. Přibližně stejně čtená je frontální výuka s nejnižší mírou interakce, která využívá zejména metodu výkladu bez (nebo jen s menší) reakcí žáků a párové vyučování, které je považováno za velmi efektivní pro maximální zapojení a aktivitu žáků.⁶²

⁶² SOLFRONK, J., *Organizační formy vyučování*. Praha: SPN, 1991.

Nejméně využívaná a zároveň i nejméně oblíbená mezi žáky je individuální práce. Je zajímavé, že reální prevence odpovídá téměř i představám žáků o ideálních formách výuky, i když za nejoblíbenější formu považují skupinovou práci. V představách o ideálních organizačních formách se téměř dívky a chlapci neliší, stejně tak mladší a starší žáci.

Vedoucím protidrogové výchovy bývá nejčastěji učitel. Třídního učitele pak považují za jednu z nevhodnějších osob, která by prevenci měla vést, protože k němu mají velkou důvěru. Za ještě důvěryhodnějšího považují žáci výchovného poradce. Koordinátora protidrogové prevence uvedla pouze třetina dotazovaných, ale to pravděpodobně proto, že více než polovina žáků vůbec neví, že někdo takový na jejich škole působí, a ve třetině případů dokonce takového člověka nepovažují za důležitého. Více než funkce či postavení ve škole žáky zajímá, jaké vlastnosti by měl mít ideální vedoucí prevence. Pro dívky a také mladší žáky je důležité, aby takovýto člověk uměl vzbudit důvěru, byl diskrétní, měl udržet tajemství a měl příjemné vystupování. Chlapci a také starší žáci častěji uvádí jako podstatné, aby vedoucí prevence byl odborníkem ve svém oboru, byl přátelský a měl smysl pro humor. S takovýmto jedincem žáci lépe spolupracují a častěji ho vyhledají, pokud mají nějaké problémy či potřebují informace. Takovéto možnosti – navštívit soukromě nějakého pedagogického pracovníka – využila čtvrtina žáků. A nejčastěji to právě byl výchovný poradce nebo třídní učitel.

Nespecifická prevence je na školách zastoupena a žáci ji vnímají. Jedná se zejména o organizaci volného času žáků. Více než osmdesát procent dotazovaných si je vědomo, že jim škola nabízí zájmové činnosti, a to zejména sportovní, v menší míře výtvarné a dramatické a částečně i hudební, jazykové a počítačové. Nabídku považují žáci většinou za dostatečnou. Více než osmdesát procent žáků si je též vědomo, že je škola upozorňuje i na ostatní akce, které se konají v okolí školy.

Nejhůře dopadl průzkum v oblasti spolupráce rodiny a školy. Pouze třetina rodin je podle žáků informována o dění v souvislosti s prevencí na školách formou školního časopisu a pro desetinu rodin je podle žáků

zajištěna přednášková činnost ze strany školy. Téměř dvě třetiny rodin žáků – a to zejména starších – se školou nespolupracují vůbec.

Během průzkumu jsme zjistili, že úroveň protidrogové prevence na školách je podle pohledu žáků poměrně dobrá, i když je jisté, že stále existují rezervy. Žáci jsou více aktivně zapojováni do výuky, intenzita interakce je také poměrně vysoká. Je pravdou, že by se více mohly zapojovat tvořivější metody, protože i žáci o ně mají zájem. Nedostatek je stále patrný v nepropojenosti přednášky externího odborníka či učitele a následné diskuse nebo besedy. Protidrogové výchově by jistě prospěly určité modifikace, a to zejména prostorové a také by bylo vhodné pokrýt problematiku návykových látek v širším spektru výukových předmětů (bloků). Nespecifická prevence je zajištěna velmi dobře. Nedostatky existují v propojenosti mezi prevencí školy a rodiny, což je i podle MuDr. Nešpora velký problém.⁶³ Velkým problémem je také fakt, že žáci z velké části nevědí, že na škole existuje metodik prevence.

Rozdílnosti v pohledech dívek a chlapců nebyly příliš patrné. V části, která se zabývala reálným stavem prevence, byly zcela minimální, v představách ohledně ideální formy výuky se rozdíly pochopitelně našly. Celkově dívky byly méně kritické a i metody hodnotily pozitivněji než chlapci. Rozdílnosti mezi mladšími a staršími žáky byly četnější než v případě pohlaví. Z toho můžeme usuzovat, že u mladších a starších žáků je volen jiný způsob prevence, a to je pozitivní fakt, protože mladší a starší žáci vyžadují jiné způsoby přístupu, což ostatně vyplynulo i z představ ideální prevence.

⁶³ NEŠPOR, K. *Léčba a prevence závislosti*. Vyd. 1., Praha: Psychiatrické centrum, 1996.

III. ZÁVĚR DIPLOMOVÉ PRÁCE

Tato práce se pokouší postihnout problematiku návykových látek, a to z pohledu protidrogové prevence.

V teoretické části jsme se snažili popsat klíčové oblasti, které se protidrogové prevence dotýkají. Nejprve jsme si ujasnili sám pojem prevence z několika hledisek, jeho rozdělení podle určitých kritérií a zaměřili jsme se na specifika prevence drogové a ještě úžeji školní protidrogové.

Druhý oddíl teoretické části se věnoval návykovým látkám, jejich způsoby dělení a charakteristikou. Dotkli jsme se jich ale pouze povrchově, protože se domníváme, že o dělení, charakteristice, účincích a negativních vlivech návykových látek toho bylo napsáno tolik, že by další podrobný popis nepřinesl nic nového. Třetí část se zabývala právním ošetřením prevence pro žáky základních škol; konkrétně vztahu Rámcového vzdělávacího programu a Školského zákona a protidrogové prevence. Výraznou část teoretické práce jsme věnovali nejrozličnějším typům preventivních programů, které lze využívat. Většina programů se nevztahuje pouze na prevenci patologických jevů, ale rozvíjí takových vlastností a dovedností, které pomáhají zvládat stres, lépe komunikovat, odolávat manipulaci či umět odmítnout, a to jsou předpoklady pro kvalitní, vyrovnaný život jedince bez návykových látek. Z těchto programů pak jasně vyplynuly základní metody, které lze při protidrogové výchově používat. Všimli jsme si, jaké mají jednotlivé metody a organizační formy klady a jaké nedostatky.

V neposlední řadě se práce věnovala komunikaci, a to zejména pedagogické, protože komunikace je klíčovým prostředkem k učení i výchově, k vytváření postojů a upevňování názorového přesvědčení. A samozřejmě byla pedagogická komunikace vztahována k problematice protidrogové prevence na základních školách. Poslední část teoretické práce měla za úkol zmapovat oblast motivace, jejího posílení, a to zejména proto, že motivace je základním předpokladem kvalitního a efektivního vyučování – a v oblasti prevence především.

Výzkumná část si uložila za cíl zmapovat situaci protidrogové prevence na druhém stupni základních škol a představy žáků o ideální prevenci. Vytyčili jsme si pět základních výzkumných oblastí, pomocí kterých jsme sestavovali dotazník.

Dotazníkem bylo zjištěno, že stav protidrogové prevence je z pohledu žáků poměrně dobrý. Je využívána velká škála metod prevence, nedostatky ale zůstávají v jejich propojování. Školy by měly více dbát na to, aby metody vhodně spojovaly – například výklad, přednáška externisty či sledování dokumentů by mělo být vždy doplněno o diskusní techniku. Odborník tím jednak získá zpětnou vazbu a hlavně žáci mají prostor doplnit si znalosti o ty informace, které je zajímají, vyjasnit si případné nejasnosti apod. Tím by se efektivita prevence podstatně zvýšila. Pokud se zaměříme na organizační formy je zřejmé, že stále více jsou využívány takové, které zapojují žáky, aktivizují je a také intenzita interakce je při nich vysoká. Stále je často využívanou formou i frontální výuka, a to jak s metodami výkladovými, tak diskusními, to ale není na škodu, protože i tato forma má své pozitivní stránky. Velmi dobře probíhá na školách nespecifická prevence, neboť školy podle žáků kvalitně zajišťují volnočasové aktivity. Bohužel ne příliš velké procento žáků těchto zájmových činností využívá. U respondentů, kteří uváděli, že školy jim volnočasové aktivity nenabízí, jde pravděpodobně o chybu v komunikaci mezi žáky a školou, protože z nahlédnutí na webové stránky škol a z rozhovoru s metodiky prevence, učiteli a výchovnými poradci vyplývá, že škála zájmových činností je široká. Tento nedostatek v komunikaci by také bylo vhodné odstranit.

Protože k dobré prevenci patří i zdravé vytváření pravidel, tak i školy ve svém školním řádu vytváří pravidla, která se týkají vztahu k návykovým látkám. Toho si jsou žáci v drtivé většině vědomi, a to je pozitivní poznatek. Z analýzy odpovědí ale vyplývá, že si žáci uvědomují zákaz požívání návykových látek ne obecně, ale pouze v prostorách školy. Za zmínku stojí i výsledek průzkumu ve vztahu k úpravám a modifikacím (časovým, prostorovým apod.) během protidrogové výchovy oproti jinému vyučování. Žáci mají pocit, že k modifikacím (například prostorovým) příliš

nedochází. Domníváme se ale, že protidrogová prevence (a ostatně vytváření postojů a názorů obecně) je specifickou oblastí, která by si jistě modifikace zasloužila. Žáci se lépe cítí, pokud je odstraněna bariéra mezi katedrou a lavicemi a oni mohou mít více pocit, že učitel je jejich partnerem a jeho postavení je méně dominantní. V takovém prostředí jsou více uvolnění a snadněji se jim komunikuje o problematičtějších otázkách.

Dalšími dvěma doporučeními pro školy by bylo posílení spolupráce v prevenci s rodinami žáků, protože ta je na nízké úrovni, a také posílení vědomí u žáků, že na jejich škole působí metodik protidrogové prevence, který je proškolen pro to, aby žákům s otázkami či problémy uměl pomoci.

Průzkum přinesl několik zajímavých výsledků, které by mohly pomoci školám k ještě lepší organizaci protidrogové prevence. Školám, které spolupracovaly s tímto průzkumem, jsme poskytli analýzu výsledků – pouze celkové vyhodnocení, nikoli jednotlivé dotazníky. Bylo by zajímavé sledovat, jak bude s těmito výsledky dále nakládáno.

IV. POUŽITÉ PRAMENY

IV. POUŽITÉ PRAMENY:

ČÁP, J., MAREŠ, J., *Psychologie pro učitele*. Vyd. 1., Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.

GAVORA, P., *Učitel a žáci v komunikaci*. Vyd. 1., Brno: Paido, 2005. ISBN 80-7315-104-9.

GÖHLERT, F. CH., KÜHN, F., *Od návyku k závislosti*. Vyd. 1., Praha: Ikar, 2001. ISBN 80-7202-950-9.

HAJNÝ, M., *O rodičích, dětech a drogách*. Vyd. 1., Praha: Grada, 2001. ISBN 80-247-0135-9.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H., *Psychologický slovník*. Vyd. 1., Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.

ILLES, T., *Děti a drogy*. Vyd. 1., Praha: ISV, 1999. ISBN 80-85866-50-6.

KOLÁŘ, Z., *Vyučování jako dialog*. Vyd. 1., Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1541-4.

KOMENSKÝ, J.A. *O sobě*. Vyd. 2., Praha: Odeon, 1989. ISBN 80-207-0016-1.

LOKŠOVÁ, I., LOKŠA, J., *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole*. Vyd. 1., Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-205-X.

MAN, F., HRABAL, V., PAVELKOVÁ, I., *Psychologické otázky motivace ve škole*. Vyd. 2. upr., Praha: SPN, 1989. ISBN 80-04-23487-9.

MAREŠ, J., KŘIVOHLAVÝ, J., *Komunikace ve škole*. Vyd. 1., Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1070-3.

MARHOUNOVÁ, J., NEŠPOR, K., *Alkoholici, fetišáci a gambleři*. Vyd. 1., Praha: Empatie, 1995. ISBN 80-901618-9-8

Mládež - drogy – společnost. Praha: Pedagogická fakulta UK, 1997. Edice Studia paedagogica: vědecký bulletin PF UK; č. 21, ISSN 0862-4461.

NELEŠOVSKÁ, A., *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. Vyd. 1., Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0738-1.

NEŠPOR, K., *Kouření, pití, drogy*. Vyd. 1., Praha: Portál, 1994. ISBN 80-7178-023-5.

NEŠPOR, K., *Návykové chování a závislost*. 2. upr. Vyd., Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-831-7.

NEŠPOR, K., CSÉMY, L., *Alkohol, drogy a vaše děti*. Vyd. 4. rozš., Praha: Besip, 1997.

NEŠPOR, K., CSÉMY, L., *Léčba a prevence závislostí*. Vyd. 1., Praha: Psychiatrické centrum, 1996. ISBN 80-85121-52-2.

NEŠPOR, K., PROVAZNÍKOVÁ, H., *Slovník prevence problémů působených návykovými látkami*. Vyd. 2. rozš., Praha: Fortuna, 1997. ISBN 80-7071-050-0.

PAVELKOVÁ, I., *Motivace žáků k učení*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2002. ISBN 80-7290-092-7.

PRESL, J. *Drogová závislost*. Vyd. 2. rozš., Praha: Maxdorf, 1995. OSBN 80-7178-515-6.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., *Pedagogický slovník*. 3., rozš. a aktualiz. vyd., Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.

SKALKOVÁ, J., *Obecná didaktika*. 2. rozš. a aktualiz. vyd., Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7.

SKALKOVÁ, J., *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Vyd. 1., Praha: SPN, 1983.

SOLFRONK, J., *Organizační formy vyučování*. Vyd. 1., Praha: SPN, 1991. ISBN 80-7066-334-0.

STONE, T. W. *Léky, drogy, jedy*. Vyd. 1., Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1065-3.

SVATOŠ, T., *Kapitoly ze sociální a pedagogické komunikace*. Vyd. 2. upr., Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. ISBN 80-7041-176-7

Terminologický slovník z oblasti alkoholu a drog. Vyd. 1., Praha: Psychiatrické centrum, 2000. ISBN 80-85121-20-4.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Vyd. 2., Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-803-4.

www.drogy-info.cz

www.rvp.cz

www.msmt.cz

<http://scio.cz/skoly/rvp>

V. PŘÍLOHY

Dotazník

Milí žáci a milé žákyně,

obracím se na Vás s prosbou o vyplnění tohoto dotazníku, který mapuje současný stav protidrogové prevence na základních školách a zajímá se také o Váš názor. Cílem je popsat současný stav výuky protidrogové prevence, zmapovat její nedostatky a navrhnout některá zlepšení i podle Vašich představ.

Dotazník je zcela anonymní a otázky nejsou osobní, a proto prosím odpovídejte **pravdivě** a co **nejpřesněji**. Pokud není uvedeno jinak, vyberte vždy **jednu** možnost, která se nejvíce blíží Vašemu názoru.

Za Vaši spolupráci Vám děkuje Eva Tafatová, studentka Pedagogické fakulty Technické univerzity v Liberci, pod vedením PhDr. Jitky Novotové, Ph.D.

Jsi: chlapec

dívka

Do jaké třídy chodíš? šesté

sedmé

osmé

deváté

1. V jakých vyučovacích předmětech jste již mluvili o drogách? (**můžeš vybrat více možností**):

v občanské výchově

v rodinné výchově

v biologii (přírodopise)

v chemii

v jiném předmětu (napiš, jaký to byl)

2. Jak často mluvíte ve škole v rámci vyučování o otázkách protidrogové prevence a drog?

1x za týden

1x za měsíc

1x – 2x za pololetí

1x za školní rok

Vůbec

3. Kde nejčastěji diskutujete o otázkách nebezpečí drog a protidrogové prevenci?

v běžné třídě, kde máme hodinu, sedíme v lavicích

v běžné třídě, ale sedáme na židlích v kruhu

v běžné třídě, ale sedáme si na koberec

přímo ve škole máme jinou (alternativní) místnost

v místě mimo školu

o drogách vůbec nediskutujeme

4. Byl/a jsi se školou někdy v nějakém specializovaném centru, v místě mimo školu, kde jste se bavili o nebezpečí drog a důsledcích vzniku závislosti (např. DROP-IN, ARX atd.)?

Ano

Pokud víš, uveď název centra:.....

Ne

5. Kolikrát jsi takové centrum se školou za poslední rok navštívil/a?

Vůbec

1x

2x – 3x

vícekrát

Víš, kdo nebo co je streetworker?

Ano (napiš, kdo je)

Nevím

7. Když probíráte téma drogy, jejich nebezpečí, závislost atd., jak výuka probíhá (**můžeš zatrhnout i více možností**)?

Pan/í učitel/ka nám vykládá a my posloucháme

Diskutujeme s paní učitelkou, máme možnost se ptát, co nás zajímá

Na danou otázku diskutujeme mezi spolužáky navzájem

Hrajeme různé scénky

Plníme úkoly, soutěžíme

Přednáší nám odborník na danou problematiku

Můžeme se ptát odborníka, diskutovat s ním

Zpracováváme referáty či projekty

Chodíme na exkurze

Účastníme se besed s lidmi, kteří již zkušenost s drogou měli (např. vyléčení závislí na drogách)

Sledujeme filmy, dokumenty týkající se drog

Probíhají u nás tzv. peer programy

jiné (napiš):.....

8. Ohodnot' jednotlivé možnosti podle toho, jak by tě nejvíc bavily.

V každém řádku vyznač vždy jednu odpověď.

Přednáška od paní učitelky	Velmi baví	Spíše baví	Spíše nebaví	Vůbec nebaví
Diskuse s paní učitelkou	Velmi baví	Spíše baví	Spíše nebaví	Vůbec nebaví
Diskuse se	Velmi baví	Spíše baví	Spíše nebaví	Vůbec

spolužáky				nebaví
Scénky	Velmi baví	Spíše baví	Spíše nebaví	Vůbec nebaví
Úkoly a soutěže	Velmi baví	Spíše baví	Spíše nebaví	Vůbec nebaví
Přednáška od odborníka	Velmi baví	Spíše baví	Spíše nebaví	Vůbec nebaví
Diskuse s odborníkem	Velmi baví	Spíše baví	Spíše nebaví	Vůbec nebaví
Tvorba referátů a projektů	Velmi baví	Spíše baví	Spíše nebaví	Vůbec nebaví
Exkurze	Velmi baví	Spíše baví	Spíše nebaví	Vůbec nebaví
Besedy s lidmi se zkušeností s drogou	Velmi baví	Spíše baví	Spíše nebaví	Vůbec nebaví
Filmy a dokumenty	Velmi baví	Spíše baví	Spíše nebaví	Vůbec nebaví
Peer programy	Velmi baví	Spíše baví	Spíše nebaví	Vůbec nebaví

9. Napiš dva příklady měkkých drog:

1.

2.

Napiš dva příklady na tvrdých drog:

1.

2.

10. Během výuky protidrogové prevence (**můžeš zatrhnout více možností**):

a) pouze pasivně posloucháme

b) pasivně posloucháme a diskutujeme s vyučujícím

c) pracujeme ve skupinách na zadaných úkolech, projektech

- d) pracujeme ve dvojicích na zadaných úkolech, projektech
- e) plníme individuální úkoly, projekty ve škole nebo doma

11. Srovnej jednotlivé formy výuky podle toho, jak by tě bavily podle pravidla 1.= baví mě nejvíc; 5= baví mě nejméně. Neopisuj celý název, na linku uveď pouze písmeno.

- a) Pasivní poslech
- b) pasivní poslech s diskusí (s reakcemi na slyšené)
- c) práce ve skupinách
- d) práce ve dvojicích
- e) samostatná (individuální) práce

1. ____ 2. ____ 3. ____ 4. ____ 5. ____

12. Když hovoříte o drogách, výuka nejčastěji probíhá:

- a) V běžné vyučovací hodině (45 minut)
- b) V delším bloku (např. dvouhodinovka)
- c) V rámci tzv. protidrogového dne (na aktivity je vyhrazen celý den, kdy se neučí)

13. Probíhá u Vás na škole tzv. protidrogový den, kdy je na aktivity vyhrazen celý den (nebo většina ze školního dne) a kdy se neučí?

Ano

Ne

14. Myslíš, že se tématu drog věnujete dostatečně?

Věnujeme se mu příliš, bylo by lepší, věnovat se mu méně

Věnujeme se mu akorát

Věnujeme se mu příliš málo (nebo vůbec), bylo by lepší, věnovat se mu více

15. Zkus si vzpomenout na váš školní řád. Je v něm nějaký zákaz, který by se týkal požívání návykových látek (cigaret, alkoholu...)?

Ano

Ne

Nevím

15 B. pokud o nějakém zákazu ve školním řádu víš, jak přibližně zní?

.....

16. Organizuje škola pro rodiče některé z těchto akcí, které jsou zaměřené na protidrogovou prevenci? (**můžeš zatrhnout i více odpovědí**)

Škola pořádá pro rodiče přednášky o prevenci

Škola informuje rodiče prostřednictvím letáků či školního časopisu

Někteří z rodičů chodí sami do školy přednášet (lékaři, psychologové)

Někteří z rodičů se zapojují do tzv. protidrogových dnů

Rodiče se zapojují jinak (napíš jak)

Rodiče se do protidrogové prevence, kterou vede škola, vůbec nezapojují

17. Nabízí škola nějaké volnočasové aktivity, kroužky atd.?

Ano

Ne

17 b. Pokud ano, jaké?

Sportovní kroužek

Pěvecký kroužek

Keramiku nebo výtvarný kroužek

Dramatický kroužek

Nějaký jiný (napíš, jaký)

18. Zapojuješ se do některého kroužku, který ti škola nabízí?

Ano

Ne

Škola žádný nenabízí

19. Je nabídka volnočasových aktivit, které zprostředkovává škola, dostatečná?

Ano

Ne

20. Upozorňuje tě škola na sportovní, kulturní, společenské nebo jiné akce, které se konají v okolí vaší školy?

Ano

Ne

21. Pokus se následující drogy rozdělit na legální a nelegální: marihuana, heroin, alkohol, pervitin, kokain, lysohlávky, tabák (cigarety), káva.

Drogy legální	Drogy nelegální

22. Na některých školách působí člověk (často jeden z učitelů), který se více věnuje otázkám drog, připravuje pro žáky protidrogové programy a ke kterému žáci mohou přijít, pokud mají oni sami nebo někdo z jejich okolí problém s drogou. Takovému člověku se říká koordinátor protidrogové prevence. Působí i u vás na škole někdo takový?

Ano

Ne

23. Považuješ za důležité, aby takový člověk na škole byl?

Ano

Ne

24. S kým se ve škole o drogách můžeš bavit? (**můžeš zaškrtnout i více odpovědí**)

S třídním učitelem

S nějakým jiným učitelem

S výchovným poradcem

S koordinátorem protidrogové prevence

S vrstevníkem, spolužákem, který je v otázkách drog proškolený na kurzu

S odborníkem, který do školy pravidelně dochází

S někým jiným (napíš, kdo to je):

S nikým

25. Už ses s někým z nich opravdu o drogách bavil? (nepočítá se povinná diskuse v rámci vyučování).

Ano

Ne

25 b. Pokud ano, kdo to byl (ne jmenovitě, stačí pouze obecně: např.: třídní učitel, výchovný poradce atd.)? **!! pokud ti otázka připadá příliš osobní, nemusíš na ni odpovídat**

(napíš):.....

26. Jaké vlastnosti by měl mít učitel, se kterým bys mohl otevřeně hovořit o osobních, citlivých tématech (a zejména o otázkách návykových látek)?
Napiš podle tebe 3 nejdůležitější vlastnosti:

4. _____

5. _____

6. _____

Děkuji za vyplnění dotazníku.

